

วัฒนธรรมเมืองในพื้นที่ชายขอบของ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล^๑

ไสวตรี ณ กลาง^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เสนอภาพรวมของปรากฏการณ์การเติบโตเปลี่ยนแปลงและตอบรับกระแสการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชายขอบของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ๒) วิเคราะห์ความหลากหลายของรูปแบบการใช้ชีวิตและการบริโภควัฒนธรรมในเขตพื้นที่ชายขอบของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พื้นที่ศึกษาค้างนี้ ได้แก่ บริเวณย่านที่อยู่อาศัย ย่านการค้า เศรษฐกิจแถบชานเมืองทิศเหนือและทิศตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ พื้นที่ย่านถนนวิภาวดีรังสิต เกษตร-นวมินทร์ งามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ บางใหญ่ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ งานศึกษาค้างนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสังเกต ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์เจาะลึก

ผลการศึกษาพบว่า การขยายตัวของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เป็นไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกับแนวทางการพัฒนาเมืองของประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ การพัฒนาทางกายภาพที่นำมาซึ่งความสะดวกสบายและความทันสมัย ตลอดจนการให้ความสำคัญกับบริโภคนิยม และการเติบโตขึ้นของชนชั้นกลางในเมือง ในขณะที่ปัญหาต่าง ๆ อันเป็นผลจากการเติบโตและการมีวิถีชีวิตแบบเมืองยังคงปรากฏ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองในพื้นที่ดังกล่าวสามารถทำให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนได้ หากคำนึงถึงความสำคัญของความเป็นท้องถิ่นทั้งทางด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: วัฒนธรรมเมือง, พื้นที่ชายขอบ, กรุงเทพฯและปริมณฑล

^๑ งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) งบประมาณประจำปี ๒๕๕๔

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Urban Culture in the Marginal Areas of Bangkok and the Periphery

Sowatree Nathalang¹

Abstract

The purposes of this article are 1) to present holistically urban growth and changes relevant to current urban development in the marginal areas of Bangkok and the periphery and 2) to analyze the diversity of people's pattern of life and cultural consumption in such areas. The area of this study includes residential, economic and commercial areas located in the northern and western part of Bangkok, i.e Vipawadee Rangsit, Kaset-Nawamin, Ngamwongwan, Rattanaibet, Bang Yai and Bangbuathong-Chaiyapreuk junctions. A qualitative method, including participant and non-participant non-formal and in-depth interviews, was used.

The study reveals that the expansion of Bangkok and the periphery is relevant to the trend of urban development in Southeast Asian countries. Such physical development leads to comfort and modernity, including concentration of consumerism and the increase of the urban middle class; whereas diverse problems caused by urban growth and urbanism as a way of life still persist. However, urban development in such areas could be balanced and sustainable if localism in physical, environmental and cultural aspects is stressed.

Keywords: urban culture, marginal area, Bangkok and periphery

---

¹ An assistant professor in Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Science.

บทนำ

การขยายตัวของพื้นที่กรุงเทพมหานครไปยังพื้นที่ปริมณฑลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประชากร สถาปัตยกรรมโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติทางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือ การขยายตัวของเมืองไปยังบริเวณพื้นที่รอบนอกของกรุงเทพมหานครซึ่งมีอาณาบริเวณต่อเนื่องไปยังพื้นที่จังหวัดที่เป็นปริมณฑลและทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (acculturation) ระหว่างแบบแผนการใช้ชีวิตที่เป็นสังคมเกษตรกรรมมาแต่เดิมกับพื้นที่ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนตัวเองเป็นพื้นที่ย่านการค้าใหม่ตลอดจนการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ตามการเจริญเติบโตของเมือง (urban growth) ลักษณะของแบบแผนการใช้ชีวิตแบบเมืองที่มีปรากฏในพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นต้นแบบและขยายตัวไปยังพื้นที่ปริมณฑลเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการปรับตัวด้านการดำเนินชีวิต ลักษณะการบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมตลอดจนวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตแบบเมือง

การเกิดขึ้นของพื้นที่เมืองมหานครของกรุงเทพฯ เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาที่ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะกรุงเทพมหานครแต่มีการขยายการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไปในเขตจังหวัดปริมณฑล เช่น ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมในเขตพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้น เช่น มีการขยายโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร ซึ่งส่งผลให้เกิดความต้องการแรงงานในพื้นที่มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการย้ายสถานที่ราชการสำคัญ ๆ ไปอยู่ในเขตปริมณฑลโดยเฉพาะจังหวัดนนทบุรี ตลอดจนมีการลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์อันเป็นผลจากตามความต้องการด้านที่อยู่อาศัยทั้งจากประชากรในพื้นที่ผู้ที่เข้ามาทำงานในพื้นที่และผู้ที่ต้องการบ้านพักอาศัยในราคาที่ไม่แพงมาก เมื่อเทียบกับพื้นที่กรุงเทพชั้นในเนื่องจากบ้านที่อยู่ในเมืองชั้นในและชั้นกลางของกรุงเทพมหานครมีราคาสูงมากทำให้มีการย้ายที่อยู่อาศัยออกไปยังชานเมืองหรือพื้นที่ในจังหวัดปริมณฑลมากขึ้น เขตพื้นที่ที่อยู่ติดกับกรุงเทพมหานครของจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี นครปฐมจึงมีบ้านจัดสรรเกิดขึ้นมากมายและอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปัจจุบันแทบไม่สามารถแยกความแตกต่างของพื้นที่ในเขตของกรุงเทพมหานครกับเขตของจังหวัดปริมณฑลได้อย่างชัดเจนเพราะมีพื้นที่ของความเป็นเมืองที่ต่อเนื่องกัน

การขยายการใช้พื้นที่ไปยังจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานครทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในบริเวณดังกล่าวและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด การวางแผนการพัฒนาในระยะต่อมายังได้ขยายพื้นที่การพัฒนาที่ครอบคลุมพื้นที่ที่รวมจังหวัดปริมณฑลเข้าไปด้วยแทนที่จะเป็นการพัฒนากรุงเทพมหานครเพียงแห่งเดียวดังเช่นในอดีตและเรียกพื้นที่นี้ว่าเป็นเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่มีแนวโน้มลดลงโดยกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มลดลงมากกว่าจังหวัดปริมณฑล เหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้จำนวนการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานครน้อยลงน่าจะเป็นเพราะในปัจจุบันแทบไม่มีความแตกต่างของความเจริญด้านกายภาพระหว่างเขตเมืองที่เป็นกรุงเทพมหานครกับบริเวณพื้นที่รอยต่อหรือส่วนที่เป็นเมืองของจังหวัดปริมณฑลกับกรุงเทพมหานครเลย ผู้ที่อาศัยอยู่ในปริมณฑลสามารถเข้าถึงความสะดวกสบายต่าง ๆ ได้เหมือนผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ทั้งในด้านอาชีพการงาน ความสะดวกสบายและที่อยู่อาศัย ตลอดจนการเข้าถึงระบบสาธารณสุขไปศ การคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น ทั้งนี้รวมถึงการเข้าถึงแหล่งบันเทิงและสันทนาการต่าง ๆ ด้วย

การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรม การเคลื่อนย้ายผู้คน ตลอดจนการเกิดย่านธุรกิจ การค้าในพื้นที่รอยต่อของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทำให้เกิดการใช้ชีวิตบนความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกับการใช้ชีวิตในพื้นที่ กทม. ชั้นใน (ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ) อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมระหว่างชนชั้นอย่างไร ตลอดจนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่มากำหนดแบบแผนการใช้ชีวิตดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนเมืองอย่างไร ความหลากหลายท่ามกลางวิถีชีวิตที่ถูกกำหนดภายใต้เงื่อนไขของบริโภคนิยม จากกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ (Global Capitalism) นำไปสู่รูปแบบการบริโภคที่แตกต่างหลากหลายและเกิดภาวะของความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม (Social Inequalities) ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ โดยคนบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรหลักหรือวัฒนธรรมกระแสหลักได้ ก็จะถูกเบียดให้ตกอยู่ในสภาวะของความเป็นชายขอบ (Marginality) ส่วนชนชั้นกลาง (Middle Class) ก็มีวิถีการบริโภคที่เป็นไปอย่างหลากหลายตามลักษณะอาชีพ

ฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาอันแตกต่างจากสังคมเกษตรกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ชายขอบมาแต่เดิม

การทำความเข้าใจประเด็นดังกล่าวข้างต้นจะนำไปสู่การให้คำอธิบายถึงลักษณะและแนวโน้มของวิถีชีวิตที่หลากหลายของความเป็นเมืองในสังคมร่วมสมัย อันเป็นปรากฏการณ์ที่พบในเมืองใหญ่ ๆ ของประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้กระแสการพัฒนาโดยการจัดระเบียบเมืองใหม่จากตะวันตก ในรูปแบบความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนของบริษัทข้ามชาติ (TNCs-Transnational Cooperation) ความเป็นเมืองมหานคร (Cosmopolitanism) เป็นเงื่อนไขหลักของการรับกระแสดังกล่าว วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันมีรากฐานเดิมเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเกษตร (Agrarian Society) มีความจำเป็นต้องปรับเข้าสู่ภาวะการดำรงวิถีชีวิตของสังคมในโลกยุคใหม่และมีการปรับตัวตลอดจนปรับเปลี่ยนลักษณะทางวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่ที่สอดคล้องกับกระแสความเป็นไปของโลกอย่างไร เป็นประเด็นที่สมควรศึกษาค้นคว้าในมิติองค์รวม (Holism)

บทความนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจวิถีวัฒนธรรมแบบเมืองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชานเมืองของกรุงเทพมหานครและปริมณฑลหรือเรียกว่าเป็น “พื้นที่ชายขอบ” ของกรุงเทพมหานครซึ่งหมายถึงพื้นที่กรุงเทพมหานครชั้นนอก ซึ่งได้แก่ บริเวณที่มีการขยายเมืองไปทางทิศเหนือ และทิศตะวันตกของกรุงเทพมหานคร ที่กินอาณาบริเวณถึงพื้นที่ในจังหวัดปริมณฑล ได้แก่ นนทบุรีและปทุมธานี ว่ามีลักษณะอย่างไรและถูกกำหนดด้วยวิถีความเป็นเมืองและค่านิยมตลอดจนรูปแบบวัฒนธรรมบริโภคนิยมของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ อย่างไรอันจะนำไปสู่การเข้าใจภาพรวมของวัฒนธรรมเมืองที่มีความหลากหลายรวมถึงลักษณะผสมปนเปกันในแง่วัฒนธรรมพันทาง (hybrid culture) ระหว่างวัฒนธรรมเมืองที่เข้มข้นกับวัฒนธรรมเมืองแบบชายขอบซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญของวัฒนธรรมเมืองที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนเห็นแนวโน้มการพัฒนาเชิงพื้นที่ในบริบทของเมืองที่กำลังเติบโตด้วยกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มุ่งให้เกิดความเท่าเทียมในสังคมบริโภคนิยมที่เป็นกระแสหลักของการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน การเลือกพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ ไม่ได้เลือกพื้นที่การขยายตัวทางทิศตะวันออกของกรุงเทพมหานคร เนื่องจากต้องการแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ชานเมืองทางทิศเหนือและทิศตะวันตกที่ยังมีพื้นที่สีเขียวชัดเจนกว่าด้านทิศตะวันออกที่พัฒนาขึ้นก่อนและมีโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า

วัตถุประสงค์

เพื่อนำเสนอปรากฏการณ์ในภาพรวมของการเติบโต และการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการตอบรับกระแสการพัฒนาเมืองในพื้นที่ชานเมืองหรือพื้นที่ชายขอบของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งเพื่อวิเคราะห์ความหลากหลายของรูปแบบการใช้ชีวิตและการปรับตัวตลอดจนการบริโภควัฒนธรรมในเขตพื้นที่ดังกล่าว

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้เลือกศึกษาย่านการค้าสำคัญที่เกิดจากการขยายตัวของเมือง ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ ย่านเกษตร-นวมินทร์ วิกาวตริงสิต แจ่งวัฒนะ งามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ และบางใหญ่ โดยเลือกศึกษาศูนย์การค้า ทั้งขนาดใหญ่และศูนย์การค้าขนาดย่อมในพื้นที่ดังกล่าว ได้แก่ ศูนย์การค้าที่ตั้งอยู่บนถนนเกษตร-นวมินทร์ และศูนย์การค้าที่ตั้งอยู่แถบชานเมืองด้านทิศเหนือและทิศตะวันตก ได้แก่ เส้นถนนวิกาวตริงสิต ถนนแจ่งวัฒนะ ถนนรัตนาธิเบศร์ ถนนบางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ ถนนพระราม ๕ ถนนติวานนท์ และถนนกาญจนาภิเษก

การเลือกศึกษาพื้นที่อันเป็นที่ตั้งศูนย์การค้าขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดย่อมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทางทิศเหนือและตะวันตกของกรุงเทพมหานครดังกล่าวนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีทิศทางการขยายตัวของเมืองที่ชัดเจนและรวดเร็วด้วยระบบการคมนาคมและสาธารณูปโภคตลอดจนการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่ตอบสนองการวิถีชีวิตแบบเมือง อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างของพื้นที่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่เมืองอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่ยังมีพื้นที่เกษตรกรรมปะปนอยู่ด้วยจึงเหมาะแก่การทำการศึกษาเพื่อให้เห็นความเป็นพลวัตของความเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท อันส่งผลถึงแบบแผนวิถีชีวิตของผู้คนที่สามารถเห็นได้ชัดเจนขึ้น

วิธีการศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้แก่ วิธีการทางมานุษยวิทยา/ชาติพันธุ์วรรณาที่ประยุกต์กับการศึกษาเมือง (Urban Ethnography and Ethnology)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์เชิงลึกโดยอาศัยข้อมูลจากกลุ่มคน ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มคนทำงาน ได้แก่ กลุ่มคนทำงานประเภทใช้แรงงาน และประเภทใช้ทักษะความรู้ ๒) กลุ่มนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัย ทั้งมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน และ ๓) กลุ่มเด็ก เยาวชน คนชรา คนว่างงาน คนด้อยโอกาส และการประเมินความเหลื่อมล้ำทางสังคมด้วยตัวชี้วัดด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการเติบโต การขยายตัว และการพัฒนาของกรุงเทพมหานครด้านกายภาพ ตลอดจนศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบเมือง

๒. ศึกษาข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่สะท้อนความเป็นรูปธรรมของเมือง ได้แก่ อาคาร สถานที่ในย่านการค้า ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล เพื่อเก็บข้อมูลด้านรูปแบบการใช้ชีวิตและการบริโภคสินค้า โดยสถานที่เก็บข้อมูลครอบคลุม ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดย่อม และแหล่งชุมชนขนาดต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นข้อมูลที่หลากหลายของกลุ่มคนและวิถีการบริโภคแบบเมือง

๓. ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการใช้ชีวิต และการบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมของผู้คนในเขตพื้นที่ศึกษากับเขต กทม. ชั้นในที่เป็นย่านเศรษฐกิจใจกลางเมือง โดยศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลวัฒนธรรมด้านการบริโภคอาหาร วัฒนธรรมเครื่องแต่งกาย วัฒนธรรมการสื่อสารและวัฒนธรรมการเข้าถึงแหล่งบันเทิงและแหล่งการค้า ตลอดจนประเภทของสินค้าและเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน

๔. สังเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลกับแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยมานุษยวิทยาเมืองเพื่อการประยุกต์ใช้ในการวางแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดกระบวนการกลายเป็นเมือง เมืองในฐานะวิถีชีวิต และนิเวศวิทยาเมือง

กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพ

ของประชากรจากเขตที่ไม่ใช่เมือง (เขตที่เป็นเมืองเล็กหรือชนบท) มายังเมือง หรือ อาจเป็นมาจากการขยายตัวของเขตที่อยู่อาศัยที่ไม่ใช่เมืองมาก่อน ทั้งในด้านรูปแบบ และการหน้าที่ (form and function) ลักษณะของเมืองในแง่ของรูปแบบ ได้แก่ โครงสร้างทางประชากร รูปแบบสถาปัตยกรรม การแบ่งส่วนของการตั้งถิ่นฐาน (settlement zone) ส่วนลักษณะในแง่ของการหน้าที่ ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และการพักผ่อนหย่อนใจ (Edwin Eames และ Judith G. Goode อ้างใน ปรีชา คูวินท์พันธุ์, ๒๕๔๕) ความเป็นเมือง ยังเกี่ยวข้องกับ การจัดระเบียบของค์กรทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งลักษณะ ของความเป็นเมืองที่มีการจัดระเบียบจะเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป

Louis Wirth (1938) กล่าวถึงความเป็นเมืองในลักษณะของการดำเนินชีวิต ทางสังคมวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากการอยู่อาศัยในเมือง ในงานเรื่อง Urbanism as a Way of Life ว่า วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นวิถีชีวิตที่เป็นผลมาจากการอยู่อาศัยในเขต พื้นที่เมือง (urban space) รูปแบบวิถีชีวิตดังกล่าวมีอิทธิพลเหนือการจัดระเบียบ ทางสังคมและความคิด ความรู้สึกของปัจเจกบุคคลในเมือง Wirth ได้เสนอลักษณะชีวิต แบบเมืองที่แยกออกจากชนบทในลักษณะสองขั้วที่มีความต่อเนื่องกัน (continuum) ๓ ลักษณะได้แก่

๑) ขนาด (size) ได้แก่การที่หากประชากรเพิ่มขึ้น ความหลากหลายทั้ง ทางเชื้อชาติสถานภาพของประชากรก็จะยิ่งมากขึ้น การแบ่งเขตทางกายภาพ (spatial aggregation) ก็จะตามมา ชาวเมืองไม่มีอัตลักษณ์ร่วมที่เป็นแบบเดียวกัน (common identity) แบบที่ชาวชนบทมี ลักษณะความสัมพันธ์ของชาวเมืองมักจะไม่ลึกซึ้งยั่งยืน เพราะประชากรจำนวนมาก เป็นความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิมากกว่าปฐมภูมิ และถึงแม้ชาวเมืองจะมีความสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า (face to face) แต่ก็เป็นไปแบบฉาบฉวย ลักษณะของชาวเมืองในความคิดของ Wirth จึงเป็นลักษณะไว้ตัว ไม่สนใจใคร ไม่มีชีวิตชีวา ลักษณะเหล่านี้เป็นเสมือนเกราะป้องกันตัวของชาวเมืองจากการถูกทักท้วงว่า มีความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือการสร้างเกราะกำบังไม่ให้คนอื่นคาดหวังอะไรจากตน ความสัมพันธ์ของชาวเมืองจึงมีลักษณะเป็นกลไกที่อิงอยู่กับผลประโยชน์มากกว่า ความพอใจที่ได้ติดต่อสัมพันธ์กัน

๒) ความหนาแน่น (density) ได้แก่ การที่คนจำนวนมากมารวมกันในพื้นที่เดียว ทำให้มีความหนาแน่นของประชากรสูง ต้องมีความชำนาญเฉพาะในการแบ่งงานกันทำ เพื่อความอยู่รอดของคนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นความเห็นที่สอดคล้องกับ Weber และ Durkheim ความหนาแน่นที่ส่งผลต่อการจัดรูปแบบโครงสร้างทางพื้นที่ของเมืองที่ชัดเจนคือ การที่พื้นที่ถูกใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันและประชากรที่อาศัยอยู่ในแต่ละพื้นที่ก็แตกต่างกัน ทำให้มีการแบ่งแยกเขตที่มีความเป็นเอกเทศ แต่ชาวเมืองก็มีความเคยชินและยอมรับข้อแตกต่างของกันและกัน สิ่งที่มาคือเกิดการแข่งขันและการเอารอดเอาเปรียบกัน

๓) ความหลากหลาย (heterogeneity) ได้แก่ ความสัมพันธ์ของขนาดประชากร ความหนาแน่นที่มีการแบ่งงานที่ซับซ้อน ผลของความหลากหลาย คือ ปัจเจกบุคคลในเมืองมีการติดต่อกันสม่ำเสมอกับปัจเจกบุคคลอื่นที่แตกต่างจากตัวเอง ทำให้มีโอกาสพัฒนาความสนใจ โลกทัศน์ การเป็นสมาชิก ตลอดจนความจงรักภักดีต่อกลุ่ม Wirth ให้ความสำคัญกับความหลากหลายในเมือง ว่าเป็นจุดกำหนดของสังคมมวลชน (mass society) และวัฒนธรรมมวลชน (mass culture) การเป็นสมาชิกของกลุ่มเป็นสิ่งชั่วคราว ซึ่งมีความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง สถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น โรงเรียน สถาบันสื่อสารมวลชนลดความเป็นปัจเจกลงมาให้มีลักษณะเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือ หากบุคคลต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในชีวิตทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจในเมืองก็ต้องปรับความเป็นปัจเจกแล้วเข้าสู่ขบวนการมวลชน (mass movement) ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลถูกแรงกดดันของชุมชนที่ใหญ่กว่าสนใจเข้าไป เช่น การปรากฏของวัฒนธรรมสมัยนิยม (pop culture)ทั้งหลายที่ได้สร้างความเป็นแบบเดียวกันทั้งหมดให้สังคมผู้บริโภคสามารถเข้าถึงได้ทั่วกัน ในความเห็นของ Wirth ชีวิตในเมืองเป็นชีวิตที่บุคคลถูกแปลกแยก (alienated) มีค่านิยมที่หลากหลายและขัดแย้งกัน ขนาด ความหนาแน่นและความหลากหลายที่เพิ่มขึ้นทำให้คนในเมืองขาดความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งในทางสังคม บุคคลต้องลดความเป็นตัวเองแล้วละลายกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมวลชน ไม่มีชีวิตชุมชนและถูกแทนที่โดยสังคมมวลชน (mass society) ความแตกต่างของปัจเจกถูกละลายให้เป็นรูปแบบเดียว ปัจเจกถูกลดคุณค่า การหลอมละลายความเป็นปัจเจกบุคคลกระทำผ่านสถาบันสื่อมวลชน และการบริหารงานภายใต้ระบบราชการที่ทุกคนถูกปฏิบัติแบบเดียวกันภายใต้มาตรฐานเดียวกัน (standardization) ในทำนองที่สอดคล้องกัน

สำนักคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Urban Ecology) หรือสำนักชิคาโก โดย Robert Park ก็ให้ความสนใจศึกษาชีวิตในเมือง และแนวโน้มการพัฒนาเมืองจากการเป็นพื้นที่ตามธรรมชาติ (natural areas) มีการพัฒนาไปเป็นเมืองหรือชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สลัม ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ หรือเป็นที่อยู่อาศัยของคนกลุ่มต่าง ๆ

แนวคิดการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

ฌอง โบตริยาร์ด (Jean Baudrillard) นักทฤษฎีที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา ได้วิเคราะห์สังคมเมืองในปัจจุบันซึ่งเขาเห็นว่าเป็นสังคมแห่งการบริโภค (social of consumption) โดยเขามองไปที่ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับวัตถุและสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวมนุษย์ การให้คำอธิบายสิ่งต่าง ๆ ในสังคมบริโภคปัจจุบันอยู่บนพื้นฐานของการสร้างคุณค่าและความหมายของวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นมาในสังคม ดังนั้นมนุษย์จึงบริโภคสินค้าในเชิงของสัญลักษณ์ (sign) Baudrillard เสนอว่า วัตถุในสังคมแห่งการบริโภคจะมีคุณค่าตามระบบหรือโครงสร้างที่ถูกจัดตั้งขึ้น นั่นคือนอกจากวัตถุถูกกำหนดจากประโยชน์ใช้สอยและราคาแล้วยังถูกกำหนดในฐานะที่เป็นส่วนประกอบในการสร้างบรรยากาศของระบบคุณค่าซึ่งมีอยู่มากมายในสังคมสมัยใหม่ที่เป็นสังคมบริโภค ดังนั้น การใช้ชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากเป็นการตอบสนองของความจำเป็นโดยตรงแล้ว ยังเป็นการบริโภคสัญลักษณ์ด้วย Baudrillard ให้ภาพของสังคมแห่งการบริโภคว่าเป็นสังคมที่มนุษย์ตกอยู่ในสภาพมอมเมาตัวเองด้วยสัญลักษณ์ ภายใต้เหตุผล (ตรรกะ) ที่มุ่งเน้นการแสวงหาความแตกต่าง มนุษย์มีชีวิตอยู่ท่ามกลางระบบคุณค่าที่ออกมาในรูปของสัญลักษณ์

ในทิศทางเดียวกัน โรลองด์ บาร์ต (Roland Barthes) ที่นำเสนอทฤษฎีมายาคติ (mythologies) ได้เสนอว่า สัญลักษณ์ซึ่งประกอบด้วยวัตถุและความหมายเบื้องต้นเท่านั้น แท้จริงแล้วจะผนวกความหมายทางวัฒนธรรมเข้าไปด้วยและความหมายทางวัฒนธรรมนี้เองจะทำหน้าที่เสมือนความหมายโดยนัย (connotation) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้และส่งต่อข่าวสาร (บาร์ต โรลองด์, ๒๕๔๗) ในแง่นี้เมือง จึงเป็นพื้นที่ ๆ มีการรวมตัวกันอย่างหลากหลาย ทั้งนี้เมื่อคนชนบทอพยพเข้ามารวมกันอยู่ในเมืองด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คนในเมืองจึงมีความผูกพันกับพื้นที่แตกต่างจากคนในชนบทที่ส่วนใหญ่มักจะเกิดในพื้นที่แห่งนั้น คนในเมืองส่วนใหญ่

จึงเป็นผู้ที่อพยพมาจากต่างถิ่น และรู้สึกถึงภาวะไร้ราก (rootlessness) มากกว่าคนในชนบท ภาวะดังกล่าวส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในลักษณะฉาบฉวยและไม่แน่นอนเหมือนคนในชนบท ศูนย์การค้าเป็นพื้นที่ในเมืองที่อาจใช้เป็นดัชนีชี้วัดความเจริญของเมืองในปัจจุบัน และเป็นพื้นที่แห่งการบริโภค ดังที่ มาร์กาเรต ครอฟอร์ด (Margaret Crawford) เสนอว่า ศูนย์การค้าคือการย่อโลกลงมาอยู่ในพื้นที่ที่จำกัดโดยเน้นการนำเสนอสินค้าแปลกใหม่จากต่างถิ่นให้มารวมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ลูกค้าส่วนใหญ่ยังไม่ทราบว่าตนต้องการอะไรอย่างแน่นอนเมื่อเข้าไปในศูนย์การค้า แต่ความต้องการจะเกิดขึ้นเมื่อถูกช่วยซึ่งในที่สุดอาจจะไม่ได้เป็นสิ่งที่ลูกค้าต้องการอย่างแท้จริง ลักษณะดังกล่าวทำให้ลูกค้าต้องย้อนกลับไปยังศูนย์การค้าเพื่อหวังจะเติมความปรารถนาของตนให้เต็ม และกลายเป็นวงจรที่ไม่สิ้นสุด เนื่องจากลูกค้าต้องการเติมความปรารถนาให้เต็มทั้ง ๆ ที่ตระหนักดีว่าการบริโภคสินค้าอาจจะเพียงการทำให้ความต้องการของตนสัมฤทธิ์ผลเพียงชั่วคราวเท่านั้น การเยียวยาด้วยการซื้อหรือ “บริโภคบำบัด” (retail therapy) จึงเป็นเพียงการรักษาชั่วคราวเท่านั้น (Margaret Crawford, 1992 อ้างในสุเรเดช ไซตุดมพันธ์, ๒๕๕๗)

แนวคิดความเป็นชายขอบ

สุริชัย หวันแก้ว (๒๕๕๐) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นชายขอบในงานเรื่อง “คนชายขอบ จากความคิดสู่ความจริง” โดยให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องการกลายเป็นชายขอบที่ไม่เพียงจำกัดเฉพาะการมองไปยังกลุ่มคนที่มิที่ตั้งอยู่ชายแดนทางภูมิศาสตร์เท่านั้นเพราะบริบททางสังคมของกระบวนการกลายเป็นชายขอบที่สำคัญมากคือ บริบทของการสร้างรัฐและการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาที่เน้นเรื่องประโยชน์และกำไรสูงสุดเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตผู้คน โดยเฉพาะคนชายขอบที่นอกจากจะไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังมีโอกาสน้อยมากในการเข้าถึงทรัพยากรและการแบ่งปันผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ หนังสือเล่มนี้ได้สังเคราะห์ความคิดรวบยอดทางสังคมวิทยาเรื่อง “การกลายเป็นชายขอบ” ที่เกิดขึ้นต่อผู้คน พื้นที่ประเด็นปัญหาตลอดจนต่อประเทศและภูมิภาค และได้สืบค้นที่มาของมิโนท์คนดังกล่าวซึ่งได้พบว่ามีพัฒนาการจากเดิมที่สนใจคนชายขอบภายใต้อุดมการณ์ความมั่นคง

ของชาติในฐานะชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมย่อย การศึกษาดังกล่าวแสดงถึงหนทางที่แนวคิดนี้จะช่วยคลี่คลายปมปัญหาที่ซับซ้อนของความยากจนอันเป็นผลมาจากการพัฒนาและแสดงถึงพลวัตของการปรับตัวของสังคมไทยตลอดจนสามารถนำไปใช้ในเชิงนโยบายได้

ผลการศึกษา

- **ชายขอบของเมืองกับการพัฒนา: ความเป็นเมืองแบบ “ชายขอบ”**

หากจะกล่าวถึงการพัฒนาเมืองอันเนื่องมาจากการขยายตัวของ กทม. มายังปริมณฑล จะเห็นว่า การพัฒนาเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพัฒนาการที่เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงจะมีการสะสมขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลาโดยมีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะซับซ้อนและมีความสามารถปรับตัวในสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น พัฒนาการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดมาจากอิทธิพลของโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก โดยเชื่อว่าแบบแผนของการพัฒนาในประเทศที่กำลังพัฒนาจะเหมือนกับแบบแผนที่ได้เกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้ว วิธีการหรือหนทางที่จะบรรลุการพัฒนา คือ การทำให้ประเทศกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม กระบวนการเป็นเมือง (Urbanization) หมายถึง สัดส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปของประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่เรียกว่า “เมือง” (Urban หรือ City) แต่เมืองอาจมีความหมายได้หลายอย่าง เช่น หมายถึงกลุ่มของอาคารที่ค่อนข้างถาวรซึ่งอยู่รวมกันอย่างแออัดหรือ เป็นศูนย์กลางที่มีประชากรขนาดใหญ่ตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่น หรือ เป็นอาณานิคมที่ประชาชนมีอำนาจปกครองตนเอง นั่นคือมีรัฐบาลท้องถิ่นหรือเทศบาลเมือง นอกจากนี้ในฐานะที่เป็นระบบสังคม เมืองถือได้ว่าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนทางด้านการผลิต การบริโภค ตลอดจนการกระจายสินค้าและบริการ การอบรมสมาชิกให้รู้ระเบียบสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การควบคุมทางสังคม และช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิก แม้ว่าเมืองจะมีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองและระดับของการมอง หากแต่โดยทั่วไปแล้ว การให้คำจำกัดความของเมืองในประเทศต่าง ๆ มักใช้หลักของจำนวนและความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่เพื่อความสะดวกในเรื่องของ

การเก็บข้อมูล (ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, ๒๕๕๙)

จากงานวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้น จะเห็นว่าการขยายตัวของเมืองนอกจากจะทำให้พื้นที่มีจำนวนประชากรหนาแน่นขึ้นจากการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ อย่างหลากหลายแล้ว ยังเห็นภาพของวิถีชีวิตแบบเมืองที่กลายมาเป็นดัชนีชี้วัดความเจริญ ทั้งนี้ในภาพรวม ข้อมูลการขยายตัวและเติบโตขึ้นของพื้นที่กรณีศึกษายานต่าง ๆ ตอบรับกับแนวนโยบายการพัฒนาที่เป็นไปในทิศทางคล้ายคลึงกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ หากแต่อาจจะมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนความเป็นเมืองในบริบทของไทย ตลอดจนมีแบบแผนทางวัฒนธรรมแบบเมืองที่สัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน ดังนี้

การพัฒนาทางกายภาพ

๑. การขยายตัวด้านการคมนาคม

จากข้อมูลภาคสนามพบว่า ในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นย่าน เกษตร-นวมินทร์ งามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ และบางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ เป็นถนนดินลูกรัง มีเพียงไม่กี่ช่องทางจราจรแต่ต่อมามีการพัฒนาขยายพื้นที่และปรับปรุงให้เป็นถนนคอนกรีต ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ถนนในบางพื้นที่ได้ถูกยกระดับและขยายให้กว้างขึ้น ส่งผลให้การสัญจรไปมาทำได้สะดวกขึ้น อีกทั้งในพื้นที่ย่านงามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ ยังมีการสร้างสะพานหรืออุโมงค์ข้ามแยก รวมถึงทางด่วน และบางพื้นที่ถูกใช้เป็นพื้นที่ของเสารับน้ำหนักรถไฟฟ้าสายสีม่วง เช่นเดียวกันกับในพื้นที่ย่านเกษตร-นวมินทร์ ที่เคยมีแผนในการสร้างทางด่วน และมีการเริ่มดำเนินการสร้างไปแล้วแต่กลับต้องหยุดชะงักลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้เสาดมอที่เคยจะเป็นทางด่วน ถูกทิ้งเอาไว้อยู่กลางถนน แต่ต่อมาก็ได้มีการพัฒนาต่อโดยมีการวางแผนว่าจะนำเสาดมอเดิมนั้นมาสร้างเป็นรถไฟฟ้า (สายสีน้ำตาล) แทน

จากการพัฒนาในเชิงพื้นที่และโครงสร้างการคมนาคมที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อการที่ผู้คนนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวและการใช้บริการรถสาธารณะ กล่าวคือในพื้นที่ย่านงามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ บางใหญ่ มีการเติบโตของความเป็นเมืองค่อนข้างรวดเร็ว ในขณะที่ย่านแจ้งวัฒนะและเกษตร-นวมินทร์ ตลอดจน

ย่านบางบัวทอง-ชัยพฤกษ์นั้น การเติบโตของเมืองค่อนข้างที่จะเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่ต่อเนื่อง ทำให้ในย่านงามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ มีรถสาธารณะที่หลากหลาย ได้แก่ รถกระป๋อง รถตุ๊กตุ๊ก รถสองแถว รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถประจำทางสายหลักและสายย่อย รถตู้ และรถไฟฟ้า (สายสีม่วง ซึ่งเปิดวิ่งอย่างเป็นทางการเมื่อ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๙) และเมื่อมีทางเลือกให้ได้เดินทางสัญจรอย่างหลากหลาย ผู้คนส่วนใหญ่จึงนิยมใช้บริการรถสาธารณะมากขึ้น เพราะมีความสะดวกรวดเร็ว สามารถเดินทางต่อไปยังเส้นทางอื่น ๆ ได้ โดยส่วนใหญ่ก็นั่งรถตู้เพราะมีราคาถูก รวดเร็วและมีเส้นทางเดินรถที่ชัดเจน แน่นนอน แต่การโดยสารโดยรถประจำทางก็ยังคงเป็นการเดินทางหลักของคนในย่านงามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ และ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์เนื่องจากมีราคาถูกกว่าหากต้องเดินทางระยะไกล

ส่วนในย่านแจ้งวัฒนะนั้นก็เริ่มมีทางเลือกในการเดินทางที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น เริ่มมีรถตู้ รถเมล์สายต่าง ๆ เพิ่มขึ้นกว่าเมื่อประมาณ ๑๐-๑๕ ปีที่แล้ว ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาและความต้องการใช้รถใช้ถนนที่เพิ่มมากขึ้นของคนในพื้นที่ จึงทำให้มีบริการรถสาธารณะเหล่านี้มาตอบสนองเพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกัน ในย่านเกษตร-นวมินทร์ ที่ถึงแม้จะเป็นถนนที่ได้รับความนิยมและมีการสัญจรไปมาตลอดเวลา กลับไม่ค่อยพบบริการสาธารณะมากนัก ทั้ง ๆ ที่ ย่านนี้ก็เป็นที่อยู่อาศัยของคนมากขึ้น อาจเป็นเพราะพื้นที่ในย่านนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่โล่งกว้าง ความหนาแน่นของประชากรที่เกิดจากความเป็นเมืองยังไม่ค่อยมากเท่าย่านงามวงศ์วานและแจ้งวัฒนะมากนัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยประเภทบ้านจัดสรร ที่ราคาค่อนข้างสูง (ประมาณ ๕ ล้านบาทขึ้นไป) จึงเป็นไปได้ว่าผู้คนย่านนี้กำลังซื้อค่อนข้างสูง ประกอบกับมีบริการรถสาธารณะน้อย เช่น มีรถเมล์เพียงไม่กี่สาย มีรถวินมอเตอร์ไซด์บ้างตามปากซอยหน้าหมู่บ้านจัดสรร หรือมีรถโดยสารขนาดเล็กวิ่งตามหมู่บ้านอยู่บ้าง แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว คนในพื้นที่นี้ค่อนข้างนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่า แม้จะมีแผนการสร้างรถไฟฟ้า (สายสีน้ำตาล) ในอนาคต แต่แผนการสร้างก็ยังคงดูไม่เป็นรูปเป็นร่างนัก

สำหรับย่านบางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่เมืองอย่างค่อยเป็นค่อยไปในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วงระยะหลังมีการขยายถนน ปรับปรุงเส้นทางและตัดถนนใหม่ รวมทั้งมีทางด่วนศรีรัชที่ตัดผ่าน

ถนน ส่วนบางใหญ่ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางคมนาคมที่ครบครันอีกแห่งหนึ่ง ด้วยเส้นทาง
อนาคตและมี Megaproject จากภาครัฐที่เชื่อมต่อทุกเส้นทางเข้าด้วยกัน ทั้งวงแหวน-
ทางด่วน-มอเตอร์เวย์-รถไฟฟ้าสายสีม่วง-ขนส่งมวลชน-ท่าเรือ เป็นจุดตัดถนน
กาญจนาภิเษก ขนาด ๑๒ เลน และถนนรัตนานิเบศร์ขนาด ๑๐ เลน ทำให้การคมนาคม
ในย่านนี้ค่อนข้างคึกคักและมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะด้วยรถส่วนตัว รถสาธารณะ
อย่างรถตู้ หรือรถไฟฟ้า รวมถึงมีบริการรถสองแถวที่วิ่งในระยะทางสั้น ๆ และ
รถมอเตอร์ไซด์รับจ้างก็ได้รับความนิยมมากเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงอย่างมากในย่านบางใหญ่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๖
กรกฎาคม ๒๕๕๕ ได้มีการเปิดใช้รถไฟฟ้ามหานครสายฉลองรัชธรรม (รถไฟฟ้าสาย
สีม่วง) ซึ่งมีเส้นทางการเดินรถรวมระยะทาง ๒๐ กิโลเมตร มีสถานีทั้งหมด ๑๖ สถานี
ทำให้คนในพื้นที่มีทางเลือกในการเดินทางเพิ่มมากขึ้น เพราะรถไฟฟ้าก็ค่อนข้างมี
ความสะดวกสบายและสามารถคาดเดาเวลาในการเดินทางได้โดยเส้นทางรถไฟฟ้า
สายนี้เกิดขึ้นจากการปรับแผนแม่บทระบบขนส่งมวลชนทางราง พ.ศ. ๒๕๓๘ ที่นำเอา
เส้นทางรถไฟฟ้าสายเฉลิมรัชมงคล (สายสีน้ำเงิน) ส่วนต่อขยายเดิมช่วง
เตาปูน-บางใหญ่, สายสีม่วงเดิม ช่วงหอสุมุดเดิมแห่งชาติ-เตาปูน และสายสีส้มเดิม
ช่วงสามเสน (หอสุมุดแห่งชาติ) -ราษฎร์บูรณะ มาเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน กลายเป็น
รถไฟฟ้าเส้นทางใหม่ที่กำหนดให้เป็นสายสีม่วง

โครงสร้างรถไฟฟ้าสายสีม่วง ช่วงบางใหญ่-บางซื่อ มีเส้นทางการเดินรถรวม
ระยะทาง ๒๐ กิโลเมตร มีสถานีทั้งหมด ๑๖ สถานีจากบริเวณคลองบางไผ่ซึ่งเป็นที่ตั้ง
ของศูนย์ซ่อมบำรุงรถไฟฟ้า ถนนวงแหวนรอบนอก (ตะวันตก) กาญจนาภิเษก เลี้ยวซ้าย
เข้าสู่ถนนรัตนานิเบศร์ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้สะพานพระนั่งเกล้า ก่อนถึงสี่แยกแคราย
จะเลี้ยวขวาไปตามถนนติวานนท์ เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ถนนกรุงเทพ-นนทบุรี ถึงบริเวณ
แยกเตาปูน มีสถานีเตาปูนเป็นสถานีเชื่อมต่อกับสถานีบางซื่อของรถไฟฟ้ามหานคร
สายเฉลิมรัชมงคล (รถไฟฟ้าใต้ดิน MRT) และเชื่อมต่อกับรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงิน
ช่วงบางซื่อ-ท่าพระ

อย่างไรก็ตาม หากมองปัญหาในด้านการคมนาคมพบว่า ในทุกพื้นที่ของ
การศึกษาครั้งนี้ประสบปัญหาคล้ายกัน คือ ปัญหาทางด้านการจราจรติดขัด แม้จะ
มีความแตกต่างกันบ้างตามพื้นที่โดยเฉพาะในช่วงเวลางานในย่านแจ้งวัฒนะ ซึ่งเป็น

ที่ตั้งของศูนย์ราชการ และย่านงามวงศ์วาน ที่มีสถานที่ราชการหลายแห่ง เนื่องจากมีผู้ใช้รถใช้ถนนจำนวนมากและแม้ว่าถนนจะมีการขยายให้มีหลายช่องทางจราจร มีรถสาธารณะให้ใช้บริการกันมากขึ้นแต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาการจราจรที่ติดขัดได้ ในย่านบางใหญ่ นั้นเดิมมีปัญหาในเรื่องของการใช้รถไฟฟ้าสายสีม่วง (สถานีคลองบางไผ่-สถานีเตาปูน) คือความไม่เชื่อมต่อของสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน ปัญหาคือช่วงรอยต่อเส้นทางระหว่างสองสถานีนี้ที่แม้มีระยะทางเพียง ๑ กิโลเมตร กลายเป็นภาระของผู้ใช้บริการที่ไม่ได้รับความสะดวก เพราะหากไม่เผื่อเวลาเดินทางเพิ่มขึ้นก็ต้องแบกรับภาระค่าบริการที่เพิ่มขึ้นอีกจากการต่อรถ ทำให้ผู้คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเลือกใช้บริการรถตู้อยู่เนื่องจากมีราคาที่ถูกกว่าและไม่ต้องต่อรถ แต่ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไข โดยรัฐบาลได้เชื่อมต่อสถานีทั้ง ๒ แล้ว

สำหรับในพื้นที่เกษตร-นวมินทร์ พบปัญหาการขาดบริการขนส่งสาธารณะ ทำให้ผู้คนที่ไม่มารถส่วนตัว ค่อนข้างเดินทางลำบาก อีกทั้งยังต้องเสียค่าใช้จ่ายแท็กซี่ที่แพงกว่า รถสาธารณะประเภทอื่น ๆ รวมถึงปัญหาเรื่องการครอบครองพื้นที่ส่วนบุคคลที่เจ้าของไม่ยอมเปิดทางหรือขายที่ดินในพื้นที่ส่วนหน้าทางเข้า ทำให้การสัญจรจากปากทางมีเส้นทางที่เล็ก แต่เมื่อเข้าไปแล้วจะพบกับถนนที่ค่อย ๆ ขยายขึ้นในด้านใน และมีไฟที่ส่องสว่างมากขึ้น

อนึ่ง ในขณะที่รถไฟฟ้าสายสีม่วงซึ่งวิ่งจากบางใหญ่ถึงเตาปูนมีจำนวนที่นั่งว่างมากอยู่เสมอทั้งขาไปและขากลับ ในขณะที่ถนนที่รถวิ่งด้านล่างและการจราจรติดขัดมากตลอดเส้นทาง ท่ามกลางการจราจรที่ติดขัดตลอดสายนี้ จากการสังเกตพบว่า รถส่วนใหญ่เป็นรถยนต์ส่วนตัว รองลงมาเป็นรถประจำทางและรถประเภทอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพมหานครยังนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่ารถไฟฟ้าหรือรถสาธารณะอื่น ๆ ทำให้ปัญหาการจราจรยังคงมีอยู่เสมอ โดยเฉพาะบริเวณย่านสำคัญที่เป็นทั้งแหล่งที่อยู่อาศัย สถานที่ราชการและย่านการค้าที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น บริเวณแยกแคราย เป็นต้น

๒. การเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้า

การปรากฏตัวของห้างสรรพสินค้าทั้งขนาดใหญ่ ย่อม ตลอดจนจนขอบปริมอลล์ และคอมมูนิตีมอลล์ ในทุกพื้นที่ที่ทำการศึกษาดังลักษณะของห้างค่อนข้าง

แตกต่างหลากหลาย โดยในพื้นที่ย่านรัตนนิเบศร์ งามวงศ์วาน บางใหญ่ เกษตร-นวมินทร์ มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เช่น ห้างเซ็นทรัลเวสต์เกต ห้างเซ็นทรัลรัตนนิเบศร์ (เดิมเป็นห้างจัสโก้) รวมถึงห้างบิ๊กซี (เดิมเป็นห้างคาร์ฟูร์) ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์ งามวงศ์วานและห้างเอสพลานาด (ติดกับห้างเทสโก้โลตัสและวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม บริหารธุรกิจนทบุรี) ซึ่งแต่เดิมบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่จอดรถของห้างเทสโก้ โลตัส และเมื่อมีห้างเอสพลานาดเกิดขึ้น ก็มีการสร้างคอมมูนิตีมอลล์รูปแบบใหม่ในผังตรงข้ามทำให้มีการจัดสรรพื้นที่ให้เป็นตลาดนัดกลางคืน พื้นที่ดังกล่าวจึงกลายเป็นจุดนัดพบของเหล่าวัยรุ่น รวมถึงย่านงามวงศ์วานที่มีห้างสรรพสินค้าอย่างห้างพันธุ์ทิพย์ ที่แต่ก่อนจะเน้นการขายสินค้าด้านไอที แต่ในปัจจุบันก็รับเอารูปแบบของตลาดนัด ตะวันนาเข้ามา ทำให้พื้นที่หน้าห้างกลายเป็นตลาดนัดขายสินค้ามือสองและสินค้าราคาถูกย่านแจ้งวัฒนะ ก็มีห้าง Avenue, Major Hollywood ที่เป็นศูนย์รวมความบันเทิง และมีโรงภาพยนตร์ขนาดใหญ่ให้บริการ สำหรับย่านบางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ ไม่พบห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ มีเพียงคอมมูนิตีมอลล์ และห้างเทสโก้ โลตัส ตลอดจนร้านสะดวกซื้อที่เปิดให้บริการตลอดเวลาอีกด้วย

นอกจากนี้ ในพื้นที่รัตนนิเบศร์ งามวงศ์วาน แจ้งวัฒนะ เกษตร-นวมินทร์ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ มีการเกิดขึ้นของคอมมูนิตีมอลล์แบบใหม่ที่มีความแตกต่างไปจากห้างสรรพสินค้าแบบเดิมที่คนไทยเคยรู้จักหรือพบเห็นกัน เพราะส่วนมากแล้ว ห้างที่สร้างใหม่เป็นห้างสรรพสินค้าในลักษณะเปิด (open air) เช่น Nawamin City Avenue, The Crystal park, Central Eastville และร้านค้าส่วนใหญ่ จะเป็นร้านอาหารที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ร้านอาหารไทย ร้านอาหารญี่ปุ่น ร้านอาหารแบรินด์ต่าง ๆ อย่าง เอ็มเค ฟุจิ ฯลฯ หรือร้านชาบู^๑ ซึ่งจะได้อธิบายถึงต่อไป

---

^๑ จากการลงพื้นที่สำรวจ พบว่ามีวัฒนธรรมการบริโภคอาหารชาบูมีความหลากหลาย และน่าสนใจมาก โดยพบว่ามีร้านชาบูทั้งที่มีชื่อเป็นที่รู้จักกว้างขวางที่อยู่ตามห้างสรรพสินค้าและร้านภายนอก เช่น ชาบูชิ ชาบูนางโน ชาบูอินดี้ มานี่มีหม้อและ “ชาบูท้องถิ่น” (local shabu) ที่ตั้งชื่อตามความพอใจ เช่น ชาบูกู ชาบู me บ้านฟองชาบู หรือตามอัตลักษณ์ท้องถิ่นอันแสดงถึงที่มาของพื้นที่ เช่น ชาบูร้านชาบูของชาวมุสลิม ในย่านถนนสามัคคีคอนไปทางย่านแจ้งวัฒนะ ที่บ่งบอกถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในแง่ความเป็นเมือง (urban ethnic culture) ได้อย่างน่าสนใจ

ปึงย่าง บุฟเฟต์^๔ ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมาก หรือจะเป็นของหวาน อาหารว่าง อย่าง ร้านไอศกรีม คาเฟ่ ร้านกาแฟ ที่เปรียบเสมือนพื้นที่สร้างสรรค์ของคนในสังคมไทย ปัจจุบันโดยคอมมูนิตีมอลล์แบบใหม่นี้ในพื้นที่ย่านเกษตร-นวมินทร์ พบว่ามีความแตกต่างออกไปอีก คือนอกจากห้างเหล่านี้จะเต็มไปด้วยร้านค้าร้านอาหารแนวใหม่แล้ว ห้างสรรพสินค้าในย่านนี้ยังมีการก่อสร้างที่เน้นสร้างความสะดวกสบาย และการพักผ่อนให้กับผู้บริโภคอีกด้วย กล่าวคือมีการออกแบบและตกแต่งห้างที่มีเอกลักษณ์และมีความโดดเด่นแตกต่างจากห้างทั่วไป เช่น ตกแต่งแบบสถาปัตยกรรมแบบยุโรป, แบบญี่ปุ่น, แบบ Santa Monica Village เป็นต้น ทำให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกเหมือนได้มาเที่ยวมาพักผ่อน และยังสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันภายในครอบครัวได้ แต่สิ่งที่เหมือนกันของคอมมูนิตีมอลล์ในทุก ๆ พื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่นี้ คือ การทำให้ผู้บริโภครู้สึกเหมือนได้มาพักผ่อน

ส่วนห้างสรรพสินค้าอย่าง โลตัส บิ๊กซีที่เน้นตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในเรื่องของสินค้าใช้สอยในชีวิตประจำวันและบริโภคในชีวิตประจำวัน สินค้าภายในห้างมีราคาค่อนข้างถูกและเป็นสินค้าตลาด สามารถหาซื้อได้ทั่วไป กลับไม่พบว่า มีห้างลักษณะนี้เพิ่มขึ้นมากนัก นอกจากจะเปิดมานานแล้ว หากจะมีห้างโลตัส บิ๊กซี เปิดใหม่ ส่วนใหญ่เป็นโลตัส เอ็กซ์เพรส (Lotus Express) บิ๊กซี เอ็กซ์ตรา (Big C Extra) มินิมาร์ท หรือเซเว่นอีเลฟเว่น (7-eleven) ที่เป็นร้านค้าขนาดเล็ก ๆ ที่อยู่ใกล้กับชุมชน และเข้ามาแทนที่ร้านขายของชำที่มีอยู่เดิมที่เลิกกิจการ หรือจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนร้านค้าของตน เนื่องจากสู้กับสิ่งที่มาเปิดขึ้นใหม่ ๆ ยากขึ้น ทั้งนี้ในพื้นที่ย่านรัตนาธิเบศร์ และเกษตร-นวมินทร์ ห้างส่วนใหญ่ที่เปิดใหม่ จะเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตที่ขายของใช้ในชีวิตประจำวันเพื่ออุปโภคและบริโภคอย่างหลากหลายมากขึ้น สินค้ามีคุณภาพและราคา

---

^๔ การเกิดขึ้นของวัฒนธรรมบุฟเฟต์ ในประเทศไทยนั้นเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลให้ตามกลไกของตลาด หลังค่าครองชีพที่สูงขึ้น วิถีการรับประทานอาหารนอกบ้านจึงถูกเปลี่ยน หลายคนหันมามองในเรื่องความคุ้มค่า ที่สำคัญต้องการควบคุมค่าใช้จ่ายต่อมื้อได้ในเมื่อค่าครองชีพต่าง ๆ ไม่สามารถควบคุมได้ ร้านอาหารสไตล์บุฟเฟต์จึงเป็นอะไรที่เข้ามาตอบโจทย์ความหลากหลายของบุฟเฟต์ทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกมากขึ้น จึงทำให้เกิดกระแสนิยมการบริโภคนิยามทานบุฟเฟต์มากขึ้น (ชนิษฐา อติศรมงคล, ๒๕๕๔)

ที่สูงกว่าในห้างบิ๊กซี หรือโลตัสเนื่องจากจะเป็นสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ เช่น วิลล่า มาร์เก็ต (Villa Market) แม็กซ์แวลู (Max value) เป็นต้น

๓. ความหลากหลายของตลาด

ตลาดนัดเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ผู้คนได้มาพบปะและมีปฏิสัมพันธ์กัน รวมถึงได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งใหม่ต่าง ๆ การเกิดขึ้นของตลาดในหลายพื้นที่ศึกษา พบว่าส่วนใหญ่เกิดขึ้นใหม่โดยเป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้า เนื่องจากเมื่อมีห้างสรรพสินค้าเกิดขึ้นแล้วย่อมมีผู้คนหลังไหลเข้ามาใช้บริการกันมากขึ้น และพื้นที่ว่างส่วนใหญ่หรือในบริเวณใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นในด้านหน้า หรือฝั่งตรงข้ามมักถูกจัดให้เป็นตลาดนัดขายสินค้าชั้น โดยตลาดนัดที่อยู่ใกล้ห้างสรรพสินค้าหรือคอมมูนิตีมอลล์เหล่านี้ ส่วนใหญ่ก็จะขายสินค้าประเภท แฟชั่น อาหาร และเปิดท้ายขายของ เช่น ตลาดนัดตรงข้ามคอมมูนิตีมอลล์ในย่านรัตนานิเบศร์ ตลาดนัดโบราณและตลาดนัดหัวมุมตรงหน้าห้างและฝั่งตรงข้ามห้าง The Walk ตลาดนัดรถไฟฟ้างางใหญ่หรืออาจเป็นตลาดเปิดใหม่ที่เน้นตอบสนองความต้องการของวัยรุ่น เช่น ตลาดนัดรถไฟฟ้างางใหญ่ ตลาดนัดเสียบทางด่วน โดยตลาดนัดส่วนใหญ่ที่ได้กล่าวมานี้ก็จะเปิดในช่วงเวลากลางวัน และมีร้านอาหารที่ตั้งแบบถาวร รวมถึงร้านนั่งดื่มภายในตลาดอีกด้วย

จากการศึกษาในย่านเกษตร-นวมินทร์ พบว่า การมีผู้คนอยู่อาศัยค่อนข้างมาก ทำให้มีบุคคลหรือบริษัทเริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่ว่างและสร้างตลาดขึ้นมารองรับ ในอดีตตลาดส่วนใหญ่เป็นตลาดนัดเล็ก ๆ ตามหมู่บ้าน ที่ขายของสด ขายกับข้าว หรือข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในราคาที่ถูกกว่าตามห้างสรรพสินค้า แต่ในปัจจุบัน (ช่วง ๓-๔ ปีมานี้) พบว่า เริ่มมีตลาดนัดโครงการใหญ่ ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ตลาดนัดรถไฟฟ้างางใหญ่ ตลาดนัดโบราณ ตลาดนัดหัวมุม และตลาดนัดเสียบทางด่วนรวมอินทรา ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วพบว่าตลาดนัดเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองผู้ที่ไม่ชอบเดินทางเข้าเมือง แต่อยากเดินตลาดนัดเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เดินเล่น หรือหาซื้อสินค้าราคาถูก ทั้งนี้ราคาสินค้าและคุณภาพของสินค้าภายในตลาดก็จะมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ เช่น ตลาดนัดหัวมุม ตลาดนัดรถไฟฟ้างางใหญ่ สินค้าและอาหารที่ขายก็ดูจะมีคุณภาพมากกว่า มีความสะอาดมากกว่า ทำให้มีราคาค่อนข้างแพง เช่น หอยนางรม กุ้งลือบสเตอร์

นำเข้า อาหารทะเล รวมถึงพวกกลุ่มเครื่องดื่มไม่ว่าจะเป็นน้ำผลไม้เพื่อสุขภาพ มีอกเทลหรือค็อกเทล วิธีการขงรวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ดูมีคุณภาพมากกว่า ในขณะที่ตลาดนัดเสียบตัวน ซึ่งมีค่าเช่าพื้นที่ขายที่ค่อนข้างถูกก็ทำให้มีสินค้าและอาหารที่มีคุณภาพหลายระดับ แต่ส่วนใหญ่ราคาสินค้าค่อนข้างถูกมากกว่าตลาดนัดอื่น ๆ ในย่านเกษตรวามินทร์ เช่น ซูชิที่ขายเป็นคำ ๆ ก็จะมีราคาชิ้นละ ๕-๒๕ บาท ตลาดในย่านรัตนธิเบศร์ ท่าอิฐ มีการจัดระเบียบร้านค้าเป็นล๊อคขายสินค้า โดยจัดแบ่งหมวดหมู่สินค้าเป็นโซนต่าง ๆ หรือบริเวณสนามบินน้ำ ตลาดมาร์เก็ตพาร์ค มีร้านอาหารร้านค้า และธนาคาร อยู่ในพื้นที่เดียวกันเพื่อตอบสนองการบริโภคที่ครบวงจร ในย่านงามวงศ์วานบริเวณวัดบัวขวัญก็มีการใช้พื้นที่บริเวณใต้ทางด่วนเป็นพื้นที่ของตลาดนัดกลางวันและกลางคืน บริเวณด้านหน้าห้างเอสพลานาดมีตลาดนัดเสื้อผ้าที่เหมาะสมสำหรับคนกลุ่มวัยรุ่นวัยทำงาน บริเวณด้านหน้าห้างพันธุ์ทิพย์มีตลาดนัดแฟชั่นและอาหารที่หลากหลายรวมถึงมีราคาสินค้าค่อนข้างถูก ทำให้ค่อนข้างได้รับความนิยมอย่างมากจากคนในพื้นที่และคนที่ผ่านไปมา

ในย่านบางใหญ่ พบว่าลักษณะของตลาดมีความแตกต่างไปจากในย่านอื่น ๆ เช่น มี Bang Yai Bazaar ซึ่งเป็นตลาดนัดที่อยู่ในอาคาร ๑ ชั้นติดแอร์ เปิดให้บริการในช่วงเย็น-กลางคืน โดยร้านค้าแบ่งเป็นล๊อค ๆ อย่างชัดเจน ส่วนสินค้าที่ขายก็มีทั้งเสื้อผ้า อาหาร สัตว์เลี้ยง เป็นต้น รวมถึงตลาดนัดบางใหญ่ มีทั้งอาหารสำเร็จรูป และอาหารสด รวมถึงตลาดนัดที่เกิดขึ้นใหม่อย่าง ตลาดรถไฟฟ้า Bang Yai Siam Westgate ที่ตั้งอยู่ตรงสถานีรถไฟฟ้าบางใหญ่ตรงฝั่งตรงข้ามเขื่องออกไปเป็นเซ็นทรัลเวสต์เกต มีพื้นที่กว่า ๑๐ ไร่ ด้านหน้าเทคอนกรีตไว้ประมาณ ๒ ไร่ เป็นโซนสำหรับตั้งล๊อคขายของ แบ่งเป็นโซนบูพื้น, โซนตั้งโต๊ะ, โซนตั้งราว, โซนตู้คอนเทนเนอร์ในชื่อ art art, โซนเปิดท้าย, โซนฟู้ดทรัค จัดลงได้เต็มที่ ซึ่งมีจัดขายทุกวันศุกร์, เสาร์และอาทิตย์และยังมีตลาดสนุกนิก หรือ Funny Park เป็นตลาดนัดกลางคืน (เปิดตั้งแต่ เทียงวันจนถึงเที่ยงคืน) ในย่านบางใหญ่ที่เพิ่งเปิดเมื่อสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ตลาดสนุกนิก ที่แบ่งเป็นโซนร้านค้า ๒ ข้างทาง โดยมีช่องทางเดินตรงกลางเดินซื้อของ และมีโต๊ะ เก้าอี้ไว้บริการสำหรับซื้อของมานั่งกินซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นร้านนั่งดื่มส่วนร้านค้าจะมีทั้งของใช้ เช่น เสื้อผ้า ของตกแต่งบ้าน เครื่องประดับ แต่ส่วนมากจะเป็นร้านขายของกิน ร้านที่เด่นที่สุดในตลาดสนุกนิกคือร้าน “ล้านลาบคนยะโส” เป็นร้านค่อนข้างใหญ่นั่งได้ ๒ ชั้น พร้อมลาน

ด้านหน้า บางคืนก็มีดนตรีสดมาเล่นเพลงเพราะ ๆ ให้ฟังด้วย สิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของย่านบางใหญ่ที่แตกต่างจากพื้นที่ศึกษาอื่น ได้แก่ ความโดดเด่นในเรื่องของตลาดที่เป็นแหล่งโอโซน อันได้แก่ ตลาดนัดต้นไม้ โดยในช่วงของถนนสายกาญจนาภิเษก บางใหญ่ มีร้านขายต้นไม้ ดอกไม้ และแหล่งพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด ส่วนหนึ่งเป็นการส่งเสริมของจังหวัดนนทบุรี อ. บางใหญ่ ที่ส่งเสริมการปลูกดอกไม้ ต้นไม้ประดับ จนทำให้ ถนนสายนี้ได้ชื่อว่า “ถนนสายดอกไม้” ในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคมของทุกปี และนอกจากตลาด ๒ ข้างทางจะมีแหล่งขายต้นไม้มากมายแล้ว ยังมีตลาดนัดต้นไม้แหล่งใหญ่ที่เป็นแหล่งซื้อขายต้นไม้ขนาดใหญ่ คือ การ์เด็นท์ เซ็นเตอร์ เป็นตลาดขายส่งต้นไม้ราคาถูก แหล่งรวมวัสดุ อุปกรณ์จัดตกแต่งสวน ไม้ดอกไม้ประดับ หินประดับ ไม้โบราณต่าง ๆ ตลาดสมบัติบุรี ตลาดขนาดใหญ่ของคนรักต้นไม้เป็นแหล่งไม้ดอกไม้ประดับ ทั้งที่เป็นที่นิยมและหายาก จัดสวนประดับต่าง ๆ สัตว์เลี้ยง อาหารสัตว์และอุปกรณ์โดยตลาดที่นี่จะเน้นเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงมากกว่า เน้นปลาสวยงามรวมทั้งอุปกรณ์ทุกชนิดเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาสวยงามและสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ เช่น นก กระต่าย สุนัข แมว ฯลฯ ตลาดสมบัติบุรีมีพื้นที่กว่า ๑๐๐ ไร่ แบ่งออกเป็น ๕ โซน มีสินค้าร้านค้ากว่า ๔๐๐ ร้านค้า (เปิดขายทุกวัน) และอริการ์เด็นท์ เป็นตลาดนัดต้นไม้บางใหญ่ที่เปิดมาได้ ๓ ปี เป็นศูนย์รวมของต้นไม้พันธุ์ เป็นพื้นที่โล่งกว้างที่มีการสร้างร้านค้าให้เช่าในหลายแบบ ทั้งที่เป็นห้องร้านค้า ร้านค้าที่เป็นการกางสแลน ร้านโนโซนศูนย์อาหาร และยังมีเปิดท้ายขายของด้วย ซึ่งทั้งจัดขายสินค้าหลักเป็นสินค้าที่เกี่ยวกับต้นไม้ การตกแต่งสวนและตกแต่งบ้าน ตลาดยังเป็นตลาดเปิดใหม่แต่ก็มีสินค้าจากผู้ผลิตหรือเกษตรกรหลายร้านด้วยกัน การมีตลาดต้นไม้ถึงสามแหล่งในย่านนี้ ก็สะท้อนให้เห็นได้ว่าคนในพื้นที่น่าจะมีความชื่นชอบในการปลูก/จัดต้นไม้ รวมถึงเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวและเพิ่มอากาศที่ดีให้กับคนในพื้นที่ได้

ส่วนตลาดนัดที่เป็นตลาดสด พบว่ายังได้รับความนิยมอยู่มากในทุกย่าน เช่น ตลาดนัดในย่านเกษตร-นวมินทร์ ตลาดตามหมู่บ้าน หรือในซอยที่มีหมู่บ้านหนาแน่น หรือหากเป็นหมู่บ้านแบบเปิดก็อาจจะมีตลาดนัดมาจัดกันอย่างน้อยอาทิตย์ละครั้งหรือสองครั้ง โดยสินค้าส่วนใหญ่ที่ขายก็จะเป็นอาหารสด/ผัก หรือกับข้าว ข้าวแกงที่พร้อมรับประทาน ตลาดนัดเหล่านี้เปิดบริการในช่วงเย็นหลังเลิกงาน ตลาดเช้ายังไม่ค่อยพบมากนัก เช่นเดียวกันกับในย่านบางใหญ่ที่เป็นพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงเข้ามาอย่าง

รวดเร็ว ทำให้มีลักษณะของธุรกิจร้านค้า แหล่งช้อปปิ้งจับจ่ายสินค้าอุปโภค บริโภค มากมายที่เข้ามาจับจองพื้นที่นี้ตลอดเส้นทาง และเพื่อไว้รองรับผู้บริโภคที่เริ่มทยอยเข้ามาอาศัยบริเวณนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ในหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีแหล่งไว้ให้ผู้คนที่พื้นที่ได้มาจับจ่ายใช้สอย มีทั้ง ตลาดนัดตอนเช้า ตลาดนัดตอนเย็น เปิดท้ายขายของเสาร์-อาทิตย์ ไว้รองรับความต้องการของผู้บริโภคที่แตกต่างกัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพบว่า เหตุผลที่คนเลือกที่มาเดิน/ซื้อของตามตลาดนัดเช่นนี้ เพราะราคาของที่ถูกกว่า รวมทั้งมีอยู่ใกล้บริเวณบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็เป็นการซื้ออาหารเข้าบ้านเย็นบ้าง รวมถึงบางคนก็ซื้อไปเพื่อประกอบอาหารเองบ้าง ส่วนสินค้าประเภทของใช้ส่วนใหญ่ พบว่า ผู้คนเลือกที่จะไปซื้อที่ห้างสรรพสินค้ามากกว่า บางคนก็ซื้อที่ละมาก ๆ เพื่อที่จะได้สามารถใช้ได้นาน ๆ ขาดเหลือสิ่งใดจึงค่อยหาซื้อตามร้านสะดวกซื้อหรือร้านขายของชำ แถวบ้านรวมถึงการซื้อของจากรถกับข้าวที่ตระเวนไปตามหมู่บ้านจัดสรรและตามที่พนักงานในพื้นที่ก่อสร้าง

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ในหลายพื้นที่ พบว่ารถขายกับข้าวจะไปทั่วทุกพื้นที่ที่เป็นเขตชุมชนที่อยู่อาศัยทุกระดับชั้นในสังคม แต่ถ้าเป็นหมู่บ้านใหญ่ ๆ ที่มีการรักษาความปลอดภัยที่แน่นหนา และมีระเบียบข้อบังคับในการไม่ให้ขายของเร่รถกับข้าวก็จะเข้าไม่ถึง รถกับข้าวมุ่งขายคนที่มียาได้ระดับกลางถึงระดับล่างเช่นหมู่บ้านระดับกลาง บ้านพักคนงานก่อสร้าง ชุมชนบ้านเรือนที่การคมนาคมเข้าถึงสะดวก รถกับข้าว มักจะขายของไม่แพง มีทั้งของสดและของแห้ง และจะจัดเรียงของชั่งกิโลแยกไว้เป็นถุง ๆ ง่ายต่อการซื้อในปริมาณที่น้อยๆ ครอบครัวยุคนานาชาติ เช่น ถุงละ ๕ บาท จนถึง ๒๐ บาท ข้อดีของรถกับข้าว มีหลายประการ ได้แก่ การเข้าถึงชุมชนได้โดยที่คนในชุมชนไม่ต้องออกไปซื้อหาด้วยตนเอง โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มียานพาหนะส่วนตัวในการออกมาซื้อของใกล้บ้าน อีกทั้งยังเหมาะกับการซื้อของเล็กน้อย ๆ เช่นของในครัวขาดไปบางสิ่ง ก็สามารถหาซื้อได้จากรถกับข้าว เหนือสิ่งอื่นใดเป็นการประหยัดเวลาในการเดินทาง เพราะมีมาให้บริการถึงหน้าบ้าน ส่วนข้อเสียมีเพียง ผู้ซื้อไม่สามารถเลือกของได้เพราะแม่ค้าได้จัดของใส่ถุงชั่งกิโลและกำหนดราคาไว้แล้ว

๔. การอพยพเข้ามาในเขตชานเมืองและที่อยู่อาศัย

พื้นที่ในย่าน เกษตร-นวมินทร์ งามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ บางใหญ่ เป็นพื้นที่ว่างเปล่าเมื่อครั้งอดีตประมาณ ๒๐-๓๐ กว่าปีมาแล้ว พื้นที่ย่านนั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เคยทำเกษตรกรรมมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ปลูกผัก ทำสวนผลไม้ (ทุเรียน มะม่วง กัลลวย) หรือเป็นพื้นที่ว่างที่เต็มไปด้วยทุ่งหญ้าที่มีต้นไม้แต่เมื่อเริ่มมีการพัฒนาเกิดขึ้น มีถนนตัดผ่าน มีการขยายเส้นทางการจราจรพื้นที่ที่เคยทำสวนทำเกษตรกรรมก็ถูกขายให้กับนักธุรกิจหรือบริษัทต่าง ๆ กันเสียมากจึงทำให้เริ่มมีที่อยู่อาศัยรูปแบบใหม่ ๆ ที่หลากหลายเกิดขึ้น โดยยังคงมีการผสมผสานระหว่างที่อยู่ที่มีอยู่เดิมและที่อยู่อาศัยในรูปแบบใหม่ กล่าวคือในสองพื้นที่นี้มีทั้งบ้านในรูปแบบดั้งเดิม อย่างเช่น ตึกแถว บ้านพัก ห้องเช่า และที่อยู่อาศัยแบบใหม่อย่างหมู่บ้านจัดสรรและคอนโดมิเนียมที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีแผนว่าจะมีรถไฟฟ้าหรือมีรถไฟฟ้าตัดผ่านในพื้นที่นั้น ๆ ทำให้แนวสองฝั่งถนนและพื้นที่ภายในเข้าไปเต็มไปดด้วยโครงการบ้านจัดสรรและคอนโดที่มีราคาสูง รวมถึงมีห้องพักห้องเช่าเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย อีกอย่างหนึ่งคือการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าใหม่ ๆ ห้างเหล่านี้ก็ทำให้คนหลังไหลกันเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นด้วย โดยเราจะพบเห็นพวกคอนโดมิเนียมขนาดไม่ใหญ่มากบริเวณที่ใกล้กับห้างสรรพสินค้า

ในส่วนของ การอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในเขตชานเมืองของผู้คนในย่านต่าง ๆ ที่เป็นพื้นที่ศึกษา พบว่ามีการเคลื่อนย้ายเข้ามาแบบค่อยเป็นค่อยไป จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่โดยมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการอยู่อาศัยของเครือญาติ และมีทั้งแบบที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาทั้งครอบครัวและเข้ามาคนเดียวก่อนและจึงตามมาด้วยเครือญาติจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งที่เคยอยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นในและที่มาจากต่างจังหวัดทั้งภาคกลางและภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะมาจากภาคตะวันออก-เฉียงเหนือ ทำให้พื้นที่ย่านต่าง ๆ มีความหลากหลายของผู้คนอย่างมาก เพราะมีพื้นเพต่างกัน ส่วนหนึ่งก็เป็นคนในพื้นที่ตั้งแต่แรก คืออยู่มาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ (ระยะเวลา มากกว่า ๕๐ ปี) และผ่านการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่จนสามารถระบุความเป็นเมืองที่ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาในพื้นที่ได้ค่อนข้างชัดเจน

ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นไปตามระดับของรายได้ของผู้อยู่อาศัย จะเห็นว่าคอนโดมิเนียม บ้านจัดสรรที่เกิดขึ้นใหม่มาายนั้นมีพื้นที่และการบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกภายในที่แตกต่างกันไปตามราคาและรสนิยมของผู้บริโภคที่มีหลากหลาย โดยมั้งทั้งพื้นที่ที่เน้นความเป็นส่วนตัว ไม่แออัด มีความหรูหราและมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันตามมาตรฐานโรงแรม กับพื้นที่อยู่อาศัยที่ราคาไม่สูงมาก ค่อนข้างมีความแออัด เนื่องจากมีผู้อยู่อาศัยค่อนข้างมาก หรือแม้กระทั่งห้องเช่าราคาถูกทั่วไปที่ไม่ได้มีสิ่งอำนวยความสะดวกหรือระบบรักษาความปลอดภัยที่ได้มาตรฐานมากนัก

ในภาพรวม พบว่า การพัฒนาทางกายภาพที่นำมาซึ่งการขยายตัวของเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา ล้วนเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่แถบชานเมืองกำลังเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอย่างมากและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หากจะเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและแตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ จะพบว่า ย่านที่มีการพัฒนาทางกายภาพและมีความเป็นเมืองสูงที่สุดได้แก่ย่าน วิภาวดีรังสิต งามวงศ์วาน แจ้งวัฒนะ และมีพื้นที่สีเขียวลดลงมาก พร้อม ๆ กับการสร้างถนน สิ่งก่อสร้างรวมถึงสถานที่ราชการ ในขณะที่พื้นที่ย่านเกษตร-นวมินทร์ บางใหญ่ บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ ยังคงมีพื้นที่สีเขียวมากกว่า และพื้นที่รกร้างโดยพื้นที่ย่านเกษตร-นวมินทร์ มีความเป็นเมืองมากกว่าพื้นที่บางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ เพราะอยู่ติดกับกรุงเทพมหานครและเป็นเส้นทางเชื่อมต่อเข้าถึงกรุงเทพมหานครชั้นใน โดยเชื่อมเส้นทางจากถนนประเสริฐมนูกิจ ประดิษฐ์มนูธรรม ย่านลาดพร้าว ถนนเลียบทางด่วนรามอินทรา เอกมัย เข้าสู่ใจกลางกรุงเทพมหานครชั้นในอย่างสะดวกสบายเส้นทาง พื้นที่จึงประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างห้างสรรพสินค้าหลายระดับโดยเฉพาะระดับบน ตลอดจนบ้านจัดสรรราคาสูงอันเป็นอัตลักษณ์สำคัญของความเป็นเมือง ส่วนพื้นที่ย่านวิภาวดีรังสิต จนถึงเมืองเอกและย่านข้างเคียงเช่น พหลโยธิน สายไหม ตลอดจนย่านงามวงศ์วาน รัตนาธิเบศร์ เป็นย่านที่กำลังมีการขยายเส้นทางการคมนาคม สร้างเส้นทางรถไฟฟ้า มีการก่อสร้างให้เห็นตลอดเส้นทาง และภายในย่าน อีกทั้งเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของห้างสรรพสินค้า หมู่บ้านจัดสรร และคอนโดมิเนียม ระดับกลางถึงระดับล่าง ในขณะที่พื้นที่ย่านบางใหญ่ และบางบัวทอง-ชัยพฤกษ์ เป็นย่านที่อยู่อาศัยทั้งที่เป็นชุมชนดั้งเดิมและชุมชนใหม่ที่กำลังขยายตัว มีการเกิดขึ้นของคอมมูนิตีมอลล์มากมายตามชุมชนและร้านค้าสะดวกซื้อตามหมู่บ้านแทบทุกแห่ง ทั้งนี้ยังปรากฏร้านขายของชำและสินค้าทางการเกษตรที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ย่านนี้ เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการ

เกษตรที่มีการเปลี่ยนรูปแบบไป อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทางกายภาพ ย่านถนน ซ้ายพฤษฯ อันเป็นเส้นทางคมนาคมตัดใหม่ที่เป็นทั้งเส้นทางออกนอกเมืองไปยังจังหวัด สุพรรณบุรี และเข้าเมืองไปยังกรุงเทพมหานครผ่านเส้นทางถนนพระรามที่ ๕ เชื่อมต่อ ถนนบรมราชชนนี ตลิ่งชัน ไปจนถึงยานบินเกล้า พบว่า มีการพัฒนาที่มีความเป็นเมือง สูงเช่นกัน โดยย่านซ้ายพฤษฯที่อยู่ขนานกับย่านบางบัวทอง มีการพัฒนาด้าน อสังหาริมทรัพย์มาก มีหมู่บ้านจัดสรรราคาสูง และมีร้านอาหารที่มีชื่อเสียงจากใน กรุงเทพมหานคร มาเปิดสาขาย่อย ตลอดจนมีโรงแรม ร้านอาหาร ร้านกาแฟ โรงเรียน คอมมูนิตีมอลล์ ที่อาจทำให้อนุมาณได้ว่ามีการใช้ชีวิตตามแบบแผนของชนชั้นกลางในเมือง และการใช้ชีวิตตามรสนิยมตะวันตกของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ปรากฏอยู่

การพัฒนาทางสังคมวัฒนธรรม

• ชนชั้นกลาง คนจนเมือง กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพื้นที่ “ชายขอบ” ของเมือง

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีการเกิดขึ้นของกลุ่มคนที่ยังไม่อาจหาิยาม หรือคำจำกัดความได้ตรงกับแบบแผนทางวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของพวกเขาได้ชัดเจนนัก กล่าวคือ คนกลุ่มนี้ไม่ใช่กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่ร่ำรวยขึ้นมาจากการก่อร่างสร้างตัว ตามนิยามคนไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ อีกทั้งไม่ใช่กลุ่มคนที่มีเชื้อสายเจ้านายหรือตระกูลขุนนางเก่าแก่ ที่เติบโตมากับการซึมซับรับวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนั้น ยังไม่ใช่กลุ่มคนหนุ่มสาวที่มีการศึกษามีความก้าวหน้าในทางการงานจนเรียกได้ว่า ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง มีความตื่นตัวและทะเยอทะยานในทางอาชีพสูงพร้อมไปกับการมีอำนาจในทางเศรษฐกิจที่ดีมากเช่นกัน หากแต่เป็นกลุ่มคนที่อาจอยู่ในชนชั้นกลางระดับล่าง ที่มีการเขยิบตัวทางเศรษฐกิจและรายได้ตลอดจนอำนาจในการจับจ่ายใช้สอย การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ในระดับกลาง คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครและอาศัยอยู่ในบริเวณชานเมือง พร้อมกับการสร้างครอบครัวที่มีความมั่นคงทางอาชีพในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจหมายถึง ระดับหัวหน้าคนงาน คนขับรถแท็กซี่ พนักงานธนาคาร ห้างร้าน ตลอดจนกลุ่มแม่บ้านทำความสะอาด คนกลุ่มนี้มีกำลังซื้อ

และอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับกลุ่มชนชั้นกลางอื่น ๆ โดยอาศัยช่องทาง การกู้ยืมเงินและการขยายตัวของเมืองในการสร้างโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวให้ดีขึ้น จนอาจเรียกคนกลุ่มนี้ได้ว่าเป็นกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ที่มีฐานะและพื้นเพจากต่างจังหวัด การเติบโตของชนชั้นกลางกลุ่มนี้ สอดคล้องกับโอกาสในการเข้าถึงกระแสความนิยมในการบริโภคสินค้าที่มีราคาแพง ตลอดจนการท่องเที่ยวพักผ่อนตามโอกาสอันควร เช่น วันหยุดยาว และมีความสามารถในการท่องเที่ยวต่างประเทศที่นิยม เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ฮองกง เป็นต้น ทั้งนี้ จากการสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า โอกาสดังกล่าวเป็นสิ่งที่คนกลุ่มนี้ต้องพยายามสร้างขึ้นจากทรัพยากรที่มีอยู่ หากมีไม่เพียงพอก็จะหยิบยืมจากเพื่อนฝูงที่ไว้ใจ การสร้างโอกาสดังกล่าว ไม่เพียงแต่เป็นการเข้าถึงสิ่งที่ชนชั้นกลางทั่วไปนิยมปฏิบัติในลักษณะวัฒนธรรมสมัยนิยม (mass culture) แล้ว ยังเป็นการสร้างความหมายใหม่ที่ต่อตัวตนเดิม (re-identified) ของคนกลุ่มนี้อีกด้วย การเกิดขึ้นของโอกาสใหม่ ๆ ทางสังคมจึงเป็นเสรีภาพของมวลชนในยุคประชาธิปไตย การพัฒนาเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาและยกระดับคนยากจนขึ้นมาเป็นชนชั้นกลางเพื่อให้ลดความเหลื่อมล้ำในการบริโภค และนำไปสู่ความอยู่ดีกินดี มีความสุข แม้จะยังไม่สมบูรณ์และยั่งยืน จึงมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่กรณีศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่ชานเมืองอันเป็นรอยต่อของเมืองและชนบท ปรากฏการณ์นี้จึงเชื่อมโยงกับการเข้ามาอยู่อาศัยในย่านชานเมืองของผู้คนที่หลากหลาย อีกทั้งพื้นที่ชานเมืองจึงเป็นพื้นที่เปิดสำหรับการปฏิสังขรณ์ทางวัฒนธรรมที่ไม่จำกัดกลุ่ม ชนชั้น และระดับการศึกษา ทั้งนี้เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในพื้นที่ทางสังคมและเศรษฐกิจ

แนวโน้มการพัฒนาเมือง จึงต้องพิจารณาเมืองเพื่อที่จะเข้าใจความเคลื่อนไหวมากขึ้น พิจารณาเมืองที่มีชีวิตมากขึ้น และนำมาใช้ต่อรองเพื่อคุณภาพชีวิต และต่อต้านการพัฒนาที่ทำลายคุณภาพชีวิต ปฏิรูปเมืองเพื่อสิทธิที่อยู่อาศัยของคนจน ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหว เรียกร้อง หากคนจนไม่ลุกมาเคลื่อนไหว ก็ไม่อาจทำให้คุณภาพชีวิตของตนดีขึ้น การพัฒนาเมืองที่เป็นอยู่คือการพัฒนาในลักษณะเดียว เช่น การไล่รื้อสลัมเพื่อพัฒนาที่ดิน การขับไล่จึงวิธีที่ง่าย แต่จะทําอย่างไรถึงจะเป็นการพัฒนาเมืองได้อย่างแท้จริง (อานันท์, ๒๕๕๙)

อัตลักษณ์ของขานเมือง

ดังได้กล่าวข้างต้นว่า ในพื้นที่รอยต่อของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ยังคงมีการคงอยู่ของพื้นที่สีเขียว ซึ่งเดิมเคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และมีชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบทกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ซึ่งยังคงมีการทำเกษตรกรรมอยู่บ้าง แม้พื้นที่ดังกล่าว บางส่วนจะถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัย แต่พื้นที่บางส่วน ยังสามารถคงความเป็นขานเมือง ที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบเดิม พร้อม ๆ กับการปรับตัว รองรับความเป็นเมืองที่คืบคลานเข้ามาอย่างต่อเนื่อง การคงอยู่ของอัตลักษณ์ขานเมือง ได้แก่ การมีพื้นที่ว่างซึ่งเป็นพื้นที่สีเขียวเดิมและกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การเป็นพื้นที่ การค้าและที่อยู่อาศัย เป็นต้นทุนทางสังคมที่แตกต่างจากพื้นที่เมืองชั้นใน ที่มีพื้นที่จำกัด และเป็นโอกาสที่ผู้คนย่านขานเมืองจะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็น สิ่งสำคัญของวิถีชีวิตแบบใหม่ในยุคของการพัฒนา กล่าวคือ พื้นที่สีเขียวในพื้นที่เมือง หรือขานเมือง ไม่จำเป็นต้องเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่แต่เพียงอย่างเดียว แต่หมาย รวมถึงพื้นที่ในส่วนบุคคล หรือพื้นที่รกร้างว่างเปล่า พื้นที่ตามริมทางเดิน ริมถนน ซึ่ง สามารถพัฒนาและเสริมสร้างภูมิทัศน์ให้กับเมืองให้น่าอยู่ขึ้นได้ พื้นที่ขานเมืองหลาย แห่ง มีพื้นที่สีเขียวที่ถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า บางส่วนเป็นพื้นที่ทำเกษตรกรรม เป็นสวนหย่อมภายในหมู่บ้าน หรือเป็นทะเลสาบตามหมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ หรือ ตามคอนโดมิเนียมหรู เช่น คอนโดมิเนียมที่เมืองทองธานี คอนโดมิเนียมย่านเกษตร นวมิตร แต่จากการลงพื้นที่ศึกษา กลับพบว่า พื้นที่สีเขียวส่วนใหญ่ที่พบนี้ ไม่ได้มีการพัฒนาให้เกิดประโยชน์หรือมีการบำรุงรักษาที่ถูกต้องบางส่วนเป็นพื้นที่ที่รอวัน ขายออกและกลายมาเป็นห้างสรรพสินค้า ที่อยู่อาศัย หรืออาคารขนาดใหญ่ เพราะ เจ้าของพื้นที่สังเกตเห็นว่า เขาจะได้รับประโยชน์ที่มากกว่าการเก็บพื้นที่เอาไว้กับตัวเอง การมีความเจริญเข้ามายังทำให้ที่ดินตรงนั้นมีมูลค่าที่สูงขึ้น ทำให้พื้นที่สีเขียวในเขตพื้นที่ ที่ศึกษาบางส่วน ไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้อย่างแท้จริง เป็นเพียงพื้นที่ว่างเปล่า ที่ไม่ได้มีมูลค่าใด ๆ กลับกันอาจเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดปัญหา เพราะเมื่อคนในพื้นที่เห็นว่า พื้นที่นี้ไม่ได้มีคุณค่าแล้ว ไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ก็มีการนำขยะมาทิ้งบ้าง มาบุกรุกพื้นที่ ของคนอื่นบ้าง ทำให้พื้นที่นั้นๆได้รับความเสียหายเพิ่มมากขึ้นไปอีก

อภิปรายผลการศึกษา

ความเป็นเมือง ไม่อาจวัดได้เต็มที่จากสัดส่วนของประชากรจากประชากรทั้งหมดที่อยู่ในเมืองต่าง ๆ แต่อิทธิพลต่าง ๆ ซึ่งเมืองที่เมืองมีอย่างมากมาต่อชีวิตทางสังคมของมนุษย์นั้นยิ่งใหญ่มากกว่าอัตราส่วนของประชากรเมืองที่สามารถระบุได้เพราะเมืองไม่ได้เป็นเพียงแค่พื้นที่ปฏิบัติการและสถานที่อยู่อาศัย (dwelling place) ของมนุษย์สมัยใหม่เท่านั้นแต่ยังเป็นศูนย์กลางการเริ่มต้นและการควบคุมในทางเศรษฐกิจการเมือง และชีวิตทางวัฒนธรรมซึ่งก่อร่างสร้างตัวขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของโลกในระยะเวลาไกลและแผ่วงโคจรไปยังพื้นที่ ผู้คนและกิจกรรมที่หลากหลายให้อยู่ในจักรวาลเดียวกัน (Wirth, 1938) จากผลการศึกษาข้างต้น จะเห็นว่า กระบวนการกลายเป็นเมืองในพื้นที่ศึกษา คือย่านชานเมือง มีความเป็นชายขอบของเมือง ซึ่งหากพิจารณาในด้านความไม่สมดุลของเมือง อาจมองได้ว่าเป็นกระบวนการกลายเป็นเมืองแบบชายขอบ เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ไม่ได้อยู่ใจกลางเมือง อีกทั้งในทางสังคมวัฒนธรรม มีความซ้อนทับกันของโครงสร้างแบบเมืองและกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความเป็นชายขอบ ที่อาจมองได้ว่า บริบทของการสร้างรัฐและการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาที่เน้นเรื่องประโยชน์และกำไรสูงสุดในเชิงเศรษฐกิจ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตผู้คน โดยเฉพาะกลุ่มคนจนเมืองที่นอกจากจะไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังมีโอกาสน้อยมากในการเข้าถึงทรัพยากรและการแบ่งปันผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจภาคเมือง

แม้ว่าในทางกายภาพ กระบวนการกลายเป็นเมืองจะนำมาซึ่งความพยายามในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยการกระจายโอกาสการเข้าถึงสินค้าและบริการ หากแต่การเข้าถึงดังกล่าวมีความเป็นชนชั้นทางเศรษฐกิจกำกับอยู่ และอำนาจในการซื้อสินค้าแบบเมืองก็ยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นกลุ่มคนมีฐานะ ทั้งที่อยู่มาแต่เดิมและที่มาจากต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาจับจ่ายใช้สอยพื้นที่ชานเมืองแทนที่จะเข้าไปยังเมืองชั้นในด้วยเหตุผลที่เห็นว่าไม่มีความแตกต่างกันในการเข้าถึงสินค้าและบริการ หากแต่ในความจริง คุณภาพของสินค้าและบริการมีความแตกต่างกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ไม่เทียมกันของผู้คนแถบชานเมืองซึ่งเป็นชนชั้นกลางเช่นเดียวกัน ในแง่นี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นชายขอบของพื้นที่ชานเมือง

เกิดขึ้นผ่านวัฒนธรรมการบริโภคสินค้าแบบเมืองที่มีความแตกต่างกันกับสินค้าชนิดเดียวกันในพื้นที่เมืองชั้นใน นอกจากนี้ในกลุ่มคนจนเมืองที่ควรจะต้องได้รับโอกาสในการเข้าถึงการบริโภคสินค้าและการบริการก็ยิ่งถือว่าเป็นชนชั้นที่ยังต้องการการหยิบยื่นโอกาสดังกล่าวเช่นเดียวกับคนจนเมืองทั่วไปในเขตเมืองชั้นใน ในแง่นี้ การแก้ปัญหาความยากจน จึงดูสวนทางกับความพยายามเข้าถึงการบริโภคและการสะสมทรัพย์สินซึ่งเป็นการเพิ่มภาวะการณืเป็นหนี้สินให้กับชนชั้นล่าง อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของเมือง

ทั้งนี้ หากพิจารณาในบริบททางประวัติศาสตร์อย่างสังเขป จะพบว่าพัฒนาการของกระบวนการขยายตัวของกรุงเทพฯ มาถึงเขตปริมณฑลมีความเข้มข้นขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ ถึง ทศวรรษ ๒๕๓๐ และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ มีการขยายตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนภาพการเป็นเมืองภายใต้การจัดการของเอกชน (The privatized city) มากขึ้น เช่น มีโครงการบ้านจัดสรรของเอกชน และที่อยู่สำหรับผู้มีรายได้น้อย ตลาดสด ศูนย์การค้าที่ทันสมัย โดยตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ ถึงทศวรรษ ๒๕๓๐ กรุงเทพมหานครมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วไปยังบริเวณปริมณฑลในทุกทิศทางตามเส้นทางหลวงสายหลัก ทั้งทิศตะวันออก เส้นทางถนนบางนา-ตราด เพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ และท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี และนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มาตาพุด จังหวัดระยอง ในขณะที่เส้นทางทิศเหนือของกรุงเทพฯ ได้แก่ ถนนวิภาวดีรังสิตและพหลโยธินที่เชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดใกล้เคียง รวมถึง ทางทิศตะวันตกเส้นถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี ถนนเพชรเกษมและถนนพระราม ๒ ก็มีการขยายตัวอย่างชัดเจน มีชุมชนเมืองใหม่ ๆ เกิดขึ้นตามการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองอย่างรวดเร็วและส่งผลต่อราคาที่ดินที่มีการปรับตัวเพิ่มขึ้นด้วย (สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช, ๒๕๓๘)

นอกจากนั้น ในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ มีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณชายขอบของกรุงเทพฯ และจังหวัดปริมณฑล ที่เกิดจากการขยายตัวของกรุงเทพฯ เช่น ในกรณีชาวสวนจังหวัดนนทบุรี การรุกคืบของเมืองประกออบกับการเร่งพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อเพิ่มผลผลิตในการส่งออก ได้ทำลายสวนผลไม้ที่เป็นบริเวณกว้างขวาง โดยพื้นที่ได้ถูกเปลี่ยนเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ส่งผลต่อระบบนิเวศน์ที่เสียสมดุล ชาวสวนต้องปรับตัวโดยการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น

ชาวสวนบางส่วนที่ยังคงทำสวน เช่น สวนทุเรียนก็ต้องเปลี่ยนแปลงเป็นการขยายพันธุ์ไม้เพื่อจำหน่ายเป็นกิ่งพันธุ์และมีรายได้เล็กน้อยจากผลผลิต ในด้านสังคมวัฒนธรรมก็ได้รับผลกระทบ เช่น ระบบเครือญาติที่มีบทบาทน้อยลง โดยอาชีพชาวสวนไม่เป็นที่นิยมในหมู่นครรุ่นใหม่อีกต่อไป โดยลูกหลานชาวสวนเดิมนิยมเรียนหนังสือสูงและไม่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเช่นเดียวกับบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตาม ชาวสวนบางส่วนสามารถพึ่งตนเอง ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตโดยอาศัยเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในขณะที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมเดิมไว้ได้ (ญานี สรประไพ, ๒๕๓๘) การขยายตัวของเมืองยังส่งผลต่อชุมชนดั้งเดิมต่าง ๆ ในบริเวณชานเมืองกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง เช่น ชุมชนตลาดทำน่านนทบุรีที่มีการเปลี่ยนแปลง พัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยที่ชุมชนดังกล่าวเริ่มมีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ จากการย้ายตัวเมืองนนทบุรีและเรือนจำกองมหันตโทษเข้ามาตั้งในชุมชนตลาดทำน่านนทบุรี ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดนนทบุรีและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หลังเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ และเกิดสงครามโลกครั้งที่สองในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘ ส่งผลลบต่อเศรษฐกิจของชุมชน ต่อมาเมื่อรัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) เพื่อสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายพัฒนาเมืองนนทบุรีเพื่อเป็นฐานรองรับการขยายตัวของกรุงเทพฯ จึงเกิดขึ้น เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตลาดทำน่านนทบุรีจึงมีการพัฒนาขึ้นอีกครั้ง แต่การพัฒนาไม่ได้ส่งผลกระทบต่ออาชีพดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนตลาดทำน่านนทบุรี โดยเฉพาะอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาและอาชีพทำสวน โดยพื้นที่สวนถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะบ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ และห้องชุด (ภควัฒิ ทวียศ, ๒๕๕๓)

ในทศวรรษ ๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน การพัฒนาพื้นที่จากการเติบโตและขยายตัวของเมืองกรุงเทพมหานครไปยังปริมณฑล นำไปสู่ความซับซ้อน แตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองดังกล่าว ความพยายามในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกตลอดจนการบริโภคสินค้าและบริการตามแบบเมืองดังปรากฏในพื้นที่กรณีศึกษา ได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้คนต่างต้องการบริโภคความนิยมกระแสหลัก คือความเป็น “คนเมือง” เพื่อให้สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและสถานภาพ ตามแบบที่ตนเองปรารถนาในแบบเมือง (urbanism as a way of life) ความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์

กันระหว่างกรุงเทพมหานครชั้นในกับย่านปริมณฑลเปรียบได้กับความเป็นเครือข่ายมหานคร ที่ล้วนตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมและการพัฒนากระแสหลัก เพียงแต่การเติบโตของพื้นที่ชานเมืองเป็นการเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยมีต้นแบบของการพัฒนาคือกรุงเทพมหานคร

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

- พัฒนาคมน พัฒนาเมืองอย่างไรให้ยั่งยืน

ความหลากหลายของวัฒนธรรมเมืองที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษา เป็นผลมาจากการเติบโตและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมเมืองที่กำลังมีอิทธิพลครอบคลุมไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในลักษณะของการพัฒนาที่กระจุกกระจายทุกทิศทาง ในขณะที่ด้านมิติที่เป็นประเด็นความขัดแย้งของเมือง ก็ยังคงเป็นปัญหาที่ยังคงต้องการการแก้ไข เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านต่าง ๆ ปัญหาคนจนเมือง ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อม ปัญหาจากการบริโภคอาหารริมทาง ที่นำไปสู่ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย และปัญหาอื่น ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ในกระบวนการพัฒนาประเทศที่เน้นเรื่องประโยชน์และกำไรสูงสุดในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตลอดจนคุณภาพชีวิตของผู้คน จึงไม่ควรกีดกันผู้คนออกไปอยู่ “ชายขอบ” ของการพัฒนาที่ทำให้มีเพียงผู้คนบางกลุ่มที่สามารถดิ้นรนให้ตัวเองหลุดพ้นจากภาวะชายขอบดังกล่าวได้ แม้จะเป็นเพียงการอยู่ในที่มันแบบ “ชายขอบ” ทางภูมิศาสตร์ของการพัฒนาในพื้นที่ชานเมืองที่อาศัยแนวทางการพัฒนาเมืองแบบกรุงเทพมหานคร การวางแผนนโยบายสำคัญจึงอยู่ที่การเปิดให้ผู้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ของตนเองเพื่อโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม

การพัฒนาเมืองที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางกายภาพ และการกระจายรายได้อีกต่อไปเพื่อการใช้จ่ายตามกระแสบริโภคนิยม เนื่องด้วยสังคมบริโภคในปัจจุบันวางอยู่บนพื้นฐานของการสร้างคุณค่าและความหมายของวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นและผู้คนมีการบริโภคสินค้าในเชิงของสัญลักษณ์ (sign) ตามแนวคิดของ Baudrillard แนวทางดังกล่าวดูเหมือนยังเป็นแนวทางการพัฒนาหลักที่รัฐให้ความสำคัญ หากแต่การพัฒนาแบบทางเลือก (alternative development) เป็นแนวทางการพัฒนาสังคมที่อาจช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ อันเป็นผลจากการพัฒนา จึงน่าจะเป็นแนวทางที่รัฐควรเพิ่มความสำคัญควบคู่ไปกับ

การลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ระหว่างเมืองและชนบท การพัฒนาเชิงพื้นที่สำหรับเขตชานเมืองกรุงเทพมหานครและปริมณฑลสามารถนำรูปแบบการพัฒนาเพื่อขยายพื้นที่เมืองออกไปให้สามารถรองรับความต้องการด้านที่อยู่อาศัยเพื่อลดปัญหาความแออัดของประชากร ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนชานเมืองควรให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชานเมืองซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและพัฒนาเมืองโดยไม่ทำลายทุนทางสังคมที่มีมาแต่เดิม นั่นคือ การคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชานเมืองที่มีความเป็นท้องถิ่นเฉพาะตัว

การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมอาจเน้นที่ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นความขัดแย้งและพิจารณาเบื้องหลังของปัญหานั้น เช่น การคัดค้านการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อเชิงลบ ไม่ได้หมายความว่า การขยายตัวของเมืองจะนำมาซึ่งสิ่งที่ดีเสมอไป หากรัฐพยายามความเข้าใจสิ่งที่เป็นประเด็นขัดแย้งที่อยู่เบื้องหลัง ทิศทางการพัฒนาเมืองอาจจะชัดเจนมากขึ้น และจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางการพัฒนาเมือง ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้คนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในเมืองมากขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๕๙)

แม้ในภาพรวม การขยายตัวและความหลากหลายของวิถีชีวิตแบบเมืองที่พบในพื้นที่การศึกษาจะมีความคล้ายคลึงกับแบบแผนทางวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ใจกลางกรุงเทพมหานคร แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าความหลากหลายและซับซ้อนของวัฒนธรรมเมืองในพื้นที่การศึกษายังไม่ได้เข้มข้นมากเมื่อเทียบกับความหลากหลายและซับซ้อนย่านใจกลางกรุงเทพมหานครที่เต็มไปด้วยแสงสี และมีการปะทะกันอย่างเข้มข้นระหว่างโลกตะวันออกและโลกตะวันตกในกระแสของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ในแง่นี้ พื้นที่ชานเมืองของกรุงเทพฯ และปริมณฑลจึงเป็นส่วนย่อยของการจำลองรูปแบบการปะทะกันของโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก ในสัดส่วนที่เล็กลงในขนาดของวัฒนธรรมกรุงเทพฯ (Bangkok culture) และวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบชานเมืองที่ยังคงมีอัตลักษณ์โดยเฉพาะการคงพื้นที่สีเขียวที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมซึ่ง “ความเป็นชุมชน” ยังคงพบเห็นอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นในพื้นที่ของโครงการบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม ที่มีการจัดพื้นที่ให้มีการปะทะสังสรรค์ของสมาชิก อีกทั้งยังมีพื้นที่รกร้างว่างเปล่าที่สามารถพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตผู้คนได้ในแง่วัฒนธรรมแบบเมืองที่ต้องมีความหลากหลายไปตามความหลากหลายของผู้คน ทั้งนี้ อาจกล่าว

ได้ว่า พื้นที่ชานเมืองในกรณีศึกษาสามารถเป็นตัวแทนการพบกันระหว่างพื้นที่ชนบท และพื้นที่เมืองหรือกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่ยังคงสามารถพัฒนาให้เกิดความหลากหลายได้ เช่น การเพิ่มขึ้นของแปลงเกษตรในเขตเมือง การทำสวนผลไม้ แปลงผักในแต่ละชุมชน หรือละแวกบ้าน เป็นการพัฒนาพื้นที่เมืองให้เป็นพื้นที่สีเขียวและเป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเมืองและชนบทไม่ให้แยกขาดออกจากกัน (เฮอร์เบิร์ต จิราเดต์, ๒๕๕๖) ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในแบบเมือง (urban solidarity) ได้อย่างน่าสนใจ

อย่างไรก็ดี ความหมายของความเป็นชุมชนที่พบนี้ เป็นสิ่งที่เกิดมาจากการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมแบบเมืองสมัยใหม่ (modern urban environment) ที่พยายามสร้างความเป็นชุมชนด้วยการสร้างพื้นที่สาธารณะที่สมาชิกสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น มีเครื่องออกกำลังกายประจำหมู่บ้าน มีสโมสร ร้านอาหาร ระบายน้ำ และร้านบริการต่าง ๆ อย่างครบถ้วนเสมือนเป็นชุมชนหนึ่ง หากแต่เป็นชุมชนที่ความสัมพันธ์ของสมาชิกมีอาจเทียบได้กับความสัมพันธ์ระดับชุมชนหรือย่านในแนวคิดของนักสังคมวิทยาอย่างเดออร์โคม (Durkheim) เนื่องมาจากความเป็นปัจเจกของผู้คนที่มีอยู่ในระดับสูงและอย่างหลากหลายซับซ้อน เป็นรูปแบบที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามความพอใจของบุคคล กล่าวคือ บางครั้งความเป็นชุมชนแบบเมืองที่เกิดขึ้นนี้ก็อาศัยรากฐานจากชุมชนเครือญาติที่มาใช้ชีวิตร่วมกันในบริบทใหม่ หากแต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์แบบปฐมนิคมอย่างสมบูรณ์ ที่มีพื้นฐานเรื่องการพึ่งพาอาศัย แต่อิงอยู่กับผลประโยชน์เป็นหลักตามกระแสการใช้ชีวิตแบบเมืองในแง่หนึ่ง การเกิดขึ้นของชุมชนเมืองจึงเป็นความพยายามลดความแปลกแยกแตกต่างตลอดจนความรู้สึกเดียวดายที่เกิดขึ้นของปัจเจกที่ใช้ชีวิตแบบเมืองด้วยการสร้างพื้นที่ร่วมกัน แต่ในพื้นที่ร่วมกันนั้นก็ถูกทับซ้อนด้วยพื้นที่ของปัจเจก ที่มาอยู่ร่วมกันจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ “เหงาร่วมกัน” (being alone together) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถพบเห็นได้ในแบบแผนการใช้ชีวิตเมืองสมัยใหม่ในประเทศต่าง ๆ แม้จะมีรายละเอียดที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม ทั้งนี้ โดยอาศัยวิถีบริโภค เป็นตัวยึดโยงความเป็นชุมชนดังกล่าว เพราะการบริโภคคือหนทางที่ทำให้ผู้คนกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง การดูหนังเรื่องเดียวกัน เดินห้างเดียวกัน กินข้าวร้านเดียวกัน ขับรถยี่ห้อเดียวกัน

รวมถึงการไปเที่ยวด้วยกัน ถ้ายิ่งแปลกแยก ยิ่งโดดเดี่ยวมาก ก็ยิ่งต้องบริโภคมากขึ้น (วุฒิชัย, ๒๕๔๘) ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้เป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยรวม แต่เป็นความสัมพันธ์ที่จำต้องเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในระดับสังคม และระดับปัจเจกที่เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกแปลกแยก

เมื่อกรุงเทพมหานคร ยังคงเป็นศูนย์กลางแห่งการบริโภคตามอุดมการณ์ บริโภคนิยม พื้นที่ชานเมืองและปริมณฑลได้รับอิทธิพลโดยตรงจากกระบวนการกลายเป็นเมืองตลอดจนการปรับเปลี่ยนคุณค่าและความหมายเชิงวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้า ที่บางครั้งอาจจะไม่เหมาะกับวิถีชีวิตของผู้คนที่หลากหลายแต่การติดอยู่กับ สัญญาแห่งการบริโภคก็เป็นไปตามกระแสสังคมโลก การให้ความสำคัญกับกระแส ของความเป็นมหานครของกรุงเทพที่มาปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ แถบชานเมืองและปริมณฑลจึงเป็นการชี้ให้เห็นภาพของอิทธิพลทุนนิยมโลกาภิวัตน์ (global capitalism) และแนวนโยบายที่พยายามขจัดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและ สร้างความเท่าเทียมโดยอาศัยการพัฒนาทางวัตถุเป็นหลัก หากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มี ที่มาหลากหลายรวมทั้งที่มีอยู่เดิมได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เห็นคุณค่าและ มีความสำคัญมากขึ้นก็จะเป็นการส่งเสริมคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรม และนำไปสู่การพัฒนาเมืองที่สมดุลและยั่งยืนได้

เอกสารอ้างอิง

ชนิษฐา อติศรมงคล. (๒๕๕๔). “ไออิชิ ตำรับบุฟเฟต์ญี่ปุ่น กินหุรือร่อยคุ้ม”. *BrandAge* ๑๒, ๖ (มิถุนายน): ๑๗๙-๑๘๐.

ญาณี สรประไพ. (๒๕๓๗). “การล่มสลายของวัฒนธรรมชาวสวนในกรุงเทพฯ และ ปริมณฑล” ใน *วัฒนธรรมเมือง*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. (๒๕๔๙). *กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา คุวินท์พันธุ์. (๒๕๔๕). *สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นคร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ภควุฒิ ทวียศ. (๒๕๕๓). “วิถีชีวิตชุมชนตลาดทำน่านนทบุรี พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๒๖” ใน *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๒.
- วุฒิชัย กฤษณะประกรกิจ. (๒๕๕๘). *Metropolis: เมืองใหญ่ในวงเล็บ*. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (๒๕๕๗). “วัฒนธรรมการบริโภคในพื้นที่เมือง: บทวิเคราะห์วรรณกรรมไทยร่วมสมัย”. *สุพรรณแดนความรู้เรื่องวัฒนธรรมบริโภค*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- สุริชัย หวันแก้ว. (๒๕๕๐). *คนชายขอบ จากความคิดสู่ความจริง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช. (๒๕๓๘). “ใครจะครองเมืองกรุงเทพมหานครในปีศวรรษ ๒๕๔๐?” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม)
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (๒๕๕๙). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเมือง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- เออร์เบิร์ต จิราเดต์. (๒๕๕๖). *ทำเมืองให้น่าอยู่ : วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และความหวังสำหรับเมืองที่ยั่งยืน*. แปลโดย พิภพ อุดมอิทธิพงศ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลด์คิมทอง.
- Louis Wirth. (1938). “Urbanism as a Way of Life.” *The American Journal of Sociology*, Vol. 44, No. 1. (Jul., 1938), pp. 1-24. <http://links.jstor.org/sici?sici=00029602%28193807%2944%3A1%3C1%3AUA AWOL%3E2.0.CO%3B2-B>